

SZEMLE

Studii și cercetări de bibliologie. [Vol.] III. București, 1960, Ed. Academiei RPR. 516 l.

A Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája Könyvtárának harmadik könyvtártudományi tanulmánykötete fekszik előttünk. A közrebocsátó könyvtár az ország legnagyobb tudományos könyvtára, a könyvtártudományi munkálatok központja s a nemzeti könyvtári funkciók jelentős részének ellátója. Elsőrendű kiállításban megjelentetett, szép tipográfiával gondozott tanulmánykötete híven tükrözi alapvető funkcióit. Az egyes tanulmányokat alább csoportokhoz sorolva ismertetjük.

I. Könyvtári elmélet és szervezet. A bevezető tanulmányt T. VIANU akadémikus írta. Elméleti jellegű elmefuttatása (17—22. l.) a bibliográfia és dokumentáció viszonyát vizsgálja. A bibliográfia funkcióját a teljességre törekvő forrásfeltárásban és a művelődéstörténeti adatszolgáltatásban látja, míg a dokumentáció feladatkörét szűkebben, a szakkutatás szolgálatában és az adatkritikában szabja meg. Hiányoljuk ezen a téren a szakbibliográfia és a dokumentáció viszonyának tisztázását. Bevezetőben utal arra, hogy egyes régi (DESCARTES) és újabb (HÜSSERL) elméleti irányzatok feleslegesnek, az önálló kutatói tevékenység és kritikai érzék gátjának érzik az ismeretanyag előzetes felderítését, tálalását. A téma bővebb kifejtést érdemelt volna. — A. AVRAMEȘCU (37—46. l.) a műszaki tudományok és a dokumentáció kapcsolatáról szólva ismerteti az ez irányú román dokumentációs munka szervezeti kereteit. — V. CÂNDEA (89—121. l.) általában az akadémiai könyvtárak, különösen a román Akadémiai Könyvtár könyvtártudományi szerepéről ír, és ismerteti a román könyvtárügy egyik különleges vonását: a román Akadémiai Könyvtár az ország nemzeti könyvtára. Erre a szerepre hívja el régi múltja (1867-ben létesült) és könyvtárállományának sokrétű gazdagsága. Az or-

szág név szerinti Nemzeti Könyvtára csupán 1955-ben alakult meg, és fő funkciója — az Akadémiai Könyvtár elsőrendűen tudományos szerepével szemben — a széles néprétegek közművelődési érdeklődésével kapcsolatos központi szerepkör ellátása. V. ILIEȘCU (159—180. l.) a tudományos könyvtárak, elsősorban az akadémiai könyvtár mikrofilmosztályának kérdéseit ismerteti, a címleírasi kérdésekig elmenő részletességgel.

II. Könyv- és könyvtártörténet. ȘT. GRUIA (23—35. l.) statisztikai adatok tükrében nyújt áttekintést a román könyvtári kulturális forradalom 1944—1960 közötti eredményeiről, a román tudományos könyvtári szolgáltatások arculatának döntő társadalmi átalakulásáról. — N. GEORGESCU-TIȘTU (73—88. l.) a iași-i katonai könyvtár 1846. évi, francia és román nyelven megjelent szabályzatával kapcsolatban érdekes adatokat nyújt a moldvai tisztikar akkori műszaki képzéséről, képzettségéről. — I. LUPU (129—152. l.) a román könyvtárügy, bibliofília és bibliográfia kezdeti korszakába viszi olvasóit: OLTELNICEANU kapitány könyvtárát ismerteti, amely egyik bázisa volt a XIX. század hatvanas éveiben alapított román Akadémiai Könyvtárnak. — Hasonló jellegűek AL. DUȚU (181—207. l.) és P. OPREȘCU 209—214. l.) tanulmányai: a szerzők G. COȘBUC neves román írónak és Vasila CONTA materialista filozófusnak (1845—1882) az Akadémiai Könyvtárban elhelyezett könyvtárát vizsgálják. A könyvekben található széljegyzetek alapján az írói műhely módszereiről nyújtanak felvilágosítást. (COȘBUC-kal kapcsolatban MADĂCHRA vonatkozó utalásokat olvashatunk.) — N. BAICULESCU (153—158. l.) a rövidéletű (1847) bucurești-i *Album Științific și Literar* c. lapot ismerteti, míg A. Z. N. POP (215—251. l.) a régi román nemzeti bibliográfiával kapcsolatos századvégi országos kooperáció történetének adatait tárja fel. — Végül E. G. ZANE (253—266. l.) vizsgál érdekes kérdést: a kéziratok anyag

alapján Nicolae BĂLCESCU dysgraphiáit (rendszeres helyesírási zavarok) veszi szemügyre s állapítja meg azok általában szigmatizmuson alapuló (s—ş, ci—ţ, z—j, să—se) eredetét.

III. *Külföldi könyvtárügy.* V. DONCEAK (47—64. l.), az igazgatása alatt álló Ukrán Tudományos Akadémia Állami Könyvtárának szervezetét, állományának jellegét ismerteti, míg Luther H. EVANS (65—72. l.) az UNESCO bibliográfiai tevékenységéről nyújt rövid tájékoztatást.

Az értékes tanulmányok mellett külön kell szólnunk a kötet igen változatos kiegészítő anyagáról. Az adalékok között CORESIRŐL, BĂLĂCEANURÓL, BĂLCESCURÓL találunk — a kisebb könyv- és könyvtártörténeti feljegyzések mellett — érdekes tájékoztatásokat. Az ismertetési rovat külön érdeme, hogy igen ügyes válogatásban széles perspektívájú szemlélt nyújt az utóbbi évek könyvtártudományi természetek kiemelkedő darabjairól (magyar vonatkozásban a SALLAI—SEBESTYÉN-féle kézikönyvről). A krónika-rovat román, szovjet, magyar (műszaki dokumentációs szervezet), csehszlovák és arab vonatkozású hírekről számol be.

Összefoglalóan: a kötetet — amelynek egyetlen technikai hibája az egyes tanulmányok szakszerinti csoportosításának hiánya — arányosság jellemzi. Román és külföldi, elméleti, szervezeti és történeti vonatkozású tanulmányok egyaránt helyet kaptak benne.

TÓTH ANDRÁS

Funke, Fritz: Buchkunde. Leipzig, 1959, Otto Harrassowitz. 310 l. 23 t.

Az író a leipzig Deutsche Bücherei Könyv- és Írástörténeti Múzeum vezetője, régi hiányt pótol: összefüggő áttekintést ad az európai könyv és írásosság történetéről. Bár a könyvtörténetnek, könyvtudománynak bőséges irodalma van, ez azonban főleg kézikönyvekből, rövidebb-hosszabb közleményekből s bizonyos szűkebb szakterületek speciális feldolgozásából áll. Mindezek egységes áttekintést nem adnak, ezért szükségesnek látta a szerző, hogy az anyaggal kapcsolatos legfontosabb ismereteket összefoglalja.

Munkáját az írás történetével kezdi, s itt — mint más helyeken is, ha az anyag ezt megköveteli — Európán kívül eső területeket is érintve mutatja be a fejlődést és az összefüggéseket. Pontos tér- és időhatárokon belül tárgyalja az ókor és középkor könyvkultúráját: az írásanyagok és írószerek fajtáit, az írás névtelen művelőit, a könyv formáját, díszítését, stílusirányzatait stb.

A második részben a könyvnyomtatás és a hozzátartozó iparágak, találmányok

történetével foglalkozik, kivéve a könyvkereskedelmet. Minthogy ezek fejlődése egyik legfontosabb tényezője a modern könyvnek, ennek tárgyalását is ehhez a részhez kapcsolja. Az egyes népek könyvkultúrájának ismertetése során megemlékezik a magyar könyvművészetről, elsősorban KNER Imre munkásságáról és az egykori, REITER László vezetése alatt működő Amicus kiadó törekvéseiről is.

A harmadik s egyben utolsó rész a betűtípusok kialakulását vezeti végig. Külön fejezetben foglalkozik az illusztrációval, ennek keretében méltatja a jeles magyar grafikusokat. A könyvkötészet történetének rövid összefoglalása zárja le munkáját.

A szerző ezzel a művel nem forrásmunkát, hanem a könyvismeret különböző érdekű területeiről törekedett összefüggő képet adni, amellyel megkönnyíti a tájékozódást a tanulók és az érdeklődők számára. A megadott bőséges irodalom és a részletes név- és tárgymutató is gondos munkájáról tanúskodik. Különösen emeli értékét még a nagyszámú kép-melléklet, amely hasznos szemléltető anyagot nyújt az egyes fejezetekhez.

WITTEK LÁSZLÓNÉ

Szilágyi János: A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között (1920—1944). Bp. 1961, Akadémiai K. 112 l. (A magyar könyv 1.)

SZILÁGYI János könyve a Kiadói Főigazgatóság és az Akadémiai Kiadó új könyvtártörténeti sorozatának első köteteként jelent meg. A sorozat célkitűzéseit KÖRÉCZI Béla ismerteti. A könyv történetét hazánkban alaposabban csak a XIX. század elejéig dolgozták fel, de inkább leíró, pozitivistá módon, nem illesztették bele az egész társadalom történetébe. Az irodalomtörténész, történész, bibliográfus, könyvtáros, nyomdász, művészettörténész — részletkérdéseket vizsgált. Ebben a sorozatban monográfiákat, tanulmányokat, visszaemlékezéseket, adattárakat fognak megjelentetni, amelyek együttesen bemutatják a könyv-írás, kiadás és terjesztés, olvasás egymás közötti összefüggéseit és kapcsolatukat a társadalom életével.

Úgy gondoljuk, hogy a könyvtártudomány területén most nagy lendülettel meginduló kutatómunka biztosítéka ennek a sokat ígérő program beváltásának.

SZILÁGYI János tanulmánya eddig kevésbé ismert, de annál fontosabb területtel, a munkáskönyvtárak történetével foglalkozik. E kutatások és eredményeik valóban úttörő jelentőségűek annál is inkább, mert nemcsak a munkáskönyvtárak anyaga volt ismeretlen terület, hanem a Horthy-kor-

szak népkönyvtárainak története is alig van feldolgozva. De feldolgozásra vár a felszabadulás előtti szocialista kultúrmunka egésze is.

A szerző nemcsak a munkáskönyvtárakat vizsgálja, hanem arra is vállalkozik, hogy általában bemutassa a könyv szerepét a munkássztyáli életében. Foglalkozik az állami és városi könyvtárak munkásolvasóival, a tőkésék által létesített üzemi könyvtárakkal, a jobboldali egyesületek munkáskönyvtáraival — végül a kommunista és szociáldemokrata munkásszervezetek könyvtáraival.

A feltárt adatok azt bizonyítják, hogy a két világháború közti időszakban nemcsak a munkásság vezetői, hanem az uralgó osztály tagjai is felismerték a könyv jelentőségét. A munkásság nemcsak politikai tisztánlátás, hanem kulturális felemelkedni akarás, tudásszomj tekintetében is a többi társadalmi osztály előtt járt. A munkásszervezetekben mindig nagy gondot fordítottak a könyvtárakra, és komoly anyagi áldozatokat hoztak fenntartásukért. Jelentős feladatot láttak el a szociáldemokrata pártszervezetek és szakszervezetek könyvtárai a haladó könyvek terjesztésében, különösen ott, ahol a kommunista munkások befolyása érvényesült a könyvtári munkában.

A tanulmányonak kétségkívül a legérdekesebb és legfontosabb része a munkásszervezetek könyvtáraitra vonatkozó anyag, amelynek a szakszervezetek könyvtáraitra vonatkozó fejezete 1959-ben megjelent a *Magyar Könyvszemlében* is.

Amde felmerül az a kérdés, helyes volt-e teljesen elkülönítve tárgyalni a kommunista, a szociáldemokrata és a szakszervezeti könyvtárakat. Hiszen az illegalitásban működő kommunista pártnak tulajdonképpen igazi könyvtárai nem is voltak, viszont kommunisták befolyása érvényesült a legális munkásszervezetek könyvtáraiban. A szociáldemokrata párt, a szakszervezetek és az egyéb munkásszervezetek könyvtárai között rendszeres volt az együttműködés. A mozgalomban résztvevő munkások egyformán használták e könyvtárakat és a kultúrmunka irányítói is egyformán befolyásolták működésüket. Az együttes tárgyalás több lehetőséget is nyújtott volna arra, hogy a szerző bemutassa a könyvtárak kapcsolatát a szocialista kultúrmunka egyéb ágaival, hatásuk mélységét.

Szerzőnk hosszú és alapos kutatómunkája eredményeként számos adalék bemutatásával ábrázolja a kor könyvtári viszonyait. Ha nem tud minden kérdésre kielégítő választ adni, ennek oka, hogy nem mindenütt volt módjában adatokra támaszkodni. A társadalmi munkában dol-

gozó munkáskönyvtárosok nem jutottak ahhoz, hogy munkájuk adatait rendszeresen írásban rögzítsék. Egyes esetekben éppen arra kellett törekedniük, hogy minél kevesebb írásos adatot szolgáltatassanak munkájukról. — Ha az üzemek által fenntartott könyvtárak jelentést adtak is a gyárak vezetőségének, — ezek a jelentések ma már hozzáférhetetlenek. A forrásanyag hiányának tudható be, hogy a szerző gyakran közvetett forrásokból kénytelen következtetést levonni. A fasiszta szellemű munkásegységek, a Magyar Dolgozók Hivatásszervezetei könyvtárainak a könyvanyagára a fasiszta sajtótermékek 1945—1946-ban kiadott jegyzéke alapján következtet helyesen. De ez a szövegből nem derül ki, csak a könyv végén található jegyzetből. (Jó lenne, ha a sorozat többi kötete lapalji jegyzetekkel jelenne meg.)

SZILÁGYI legnagyobb mértékben talán a megmaradt könyvtári nyomtatott könyvjegyzékekre támaszkodik, és ezek anyagából von le érdekes következtetéseket. Gyakran hivatkozik munkáskönyvtárosok visszaemlékezéseire is. Úgy hisszük, hogy éppen a hozzáférhető írásos anyag hiányai miatt talán nagyobb mértékben is támaszkodni kellett volna a munkásolvasók, könyvtárosok, kultúrmunkások visszaemlékezéseire, ilyen módon eleve több képét lehetett volna adni a munkáskönyvtárak életének, a munkások irodalmi ízlésének.

SZILÁGYI könyve így is sokoldalúan mutatja be a munkásság viszonyát a könyvhöz. Bizonyos kérdésekkel ez a munka csak utalásszerűen foglalkozhatott, de azt hisszük, hogy ezek részletes feldolgozása is kívánatos volna. (Ilyen például a munkásszervezetek által befolyásolt kiadók, folyóiratok működése.)

Összegezve: az új sorozat első kötete hézagpótló, úttörő jelentőségű munka, amelynek az is érdeme, hogy felhívta a figyelmet a könyvtörténet eddig elhanyagolt területére. A kötet értékét emelki a jól megválasztott illusztrációk is. Illegalis és legálisan megjelent kommunista kiadványok facsimiléje, a Vasas könyvtár tervrajza és az olvasó munkások szobra a Vasas székházról.

NYILAS MÁRTA

**Benda Kálmán—Iryni Károly: A négy-
százéves debreceni nyomda (1561—1961).**
Bp. 1961, Akadémiai Kiadó. 432 l.,
24 tábla.

A Művelődésügyi Minisztérium és a Kiadói Főigazgatóság gondozásában megjelenő *A Magyar Könyv* című könyvtörténeti sorozat második kötete a magyar

művelődéstörténet ritka évfordulóját, a debreceni nyomda négy évszázados megszakítatlan történetét ünnepli. A kolofonból megtudjuk, hogy e nagy mű a Magyar Történeti Társulat munkatervének keretében a debreceni Alföldi-nyomdában készült. Az 1849-ig terjedő részt BENDA Kálmán, az 1849 utáni IRINYI Károly, míg az 1849-ig terjedő technikatörténeti fejezeteket BOGDÁN István írta.

A történet 1561-ben indul, amikor Huszár Gál prédikátor Kassáról menekülve felállítja könyvnyomató sajtóját az oltalmat adó Debrecen városában. Még ugyanebben az évben betűivel látott napvilágot MELIUS JUHÁSZ Péter két munkája a „döbröcöni tanácsnak” és „a magyarországi kereskedő- és áros népek” szülő ajánlásokkal. Jellemző már az induláskor az olvasókra, a közönségre történő efajta utalás. Mert amíg a legelső hazai nyomdák működése kedvező esetben is csak egy-egy tipografus vagy gazdag főúri mecénás életére, de sokszor csupán egy-egy nagyszabású munka kiadására — alig néhány évre korlátozódott, addig Huszár Gál kezdeményező vállalkozását a rohamosan fejlődő civis-város mezőgazda és kereskedő társadalmá sajtó ügyének tekintette, és a könyvnyomató mesterek gyakori változása ellenére is már az első évektől, évtizedektől sajtó műhelyként kezelte. A nyomda történetének ez a legelső korszaka teljes egészében a császári kapitányok és a fejedelmi kormányzók parancsoló szavától távol, a török világ kellős közepében folyik. BENDA Kálmán emberöltőről emberöltőre követi azt a magyar reformáció mindenkori helyzetétől meghatározott folyamatot, amely MELIUS és az antitrinitáriusok hitani, dogmatikai vitáiban megindulva lassanként a birtokába, foglalkozásába mindinkább bezárkózó, belegyökerező város, a református egyház és a nincsteleneket képviselő, a jobbság intézményét támadó puritanizmus mozgalma között a debreceni nyomtatott betű világában is korán kifejezésre jutott. Bibliafordítások, tankönyvek, vitairatok, református énekeskönyvek, halotti búcsúztatók, prédikációs gyűjtemények vagy a város nyomtatványai, vásári vámcédulák híven tükrözik a terebélyes civis-város mezőgazdaságból, állattenyésztésből, iparból élő, olykor külföldön is tanult polgárainak életét, egy-egy idegenből fordítgató főbírónak, prédikátornak az anyanyelvű művelődésre való tudatos törekvését. A debreceni nyomda e hősi korszakának könyvnyomatói kitörölhetetlenül beírták nevüket a város, de a régi magyar könyv történetébe is.

A török utáni századot, a tizenennyolcadikat már a megcsontosodás, bizonyos érte-

lemben a maradiság jellemzi. „Egyhangú, szürke a debreceni nyomda könyvtermése” — olvassuk a megállapítást. Az okot megtaláljuk a protestánsellenes államhatalomnak a városra, közelebről a Helytartótanács cenzúra-hivatalának a könyvnyomató műhely kiadványaira gyakorolt nyomásában, amelynek következtében a műhely létét féltő város a nyomda belső életébe, kiadványpolitikájába erőteljesen beavatkozott. Ebben az időben kiveszett minden új ötlet, a közönség számára kelendő kezdeményezés. Az előző századból ismert szokványos iskolai könyvek, prédikációk, énekes- és imádságoskönyvek, hivatalos nyomtatványok kerültek ki az időközben erősen megkopott sajtók alól. A század történetét kitöltötte a felszerelés időnkénti felújítása, a jól-rosszul fizetett provizorok és segédek visszaéléseinek (ha tehettek, a saját zsebükre megengedtnél többet nyomtattak) regulázása. Jellemző, hogy a nagyműveltségű debreceni kollégiumi professzoroknak, HATVANI István-nak, WESZPRÉMI István-nak, FÖLDI János-nak, SZILÁGYI Sámuel-nek matematikai, orvosi, gazdasági vagy grammatikai könyvei sem a debreceni műhelyből kerültek ki. Hogy művelődéstörténetünk Debrecenben ebben a korban mégis mint a nemzeti kultúra kialakuló szimbólumát tartotta számon, csupán annak köszönhető, hogy országszerte mindjobban tért hódított a katolikus barokknak éppen a protestantizmus háttérbe szorítására irányuló deákos irodalma.

A debreceni nyomda XVIII. században megindult belső hanyatlása a reformkorban tovább folytatódott. A polgári átalakulás irányába megmozdult közhangulat fékentartására az állam a rendőri intézkedések egész sorát, közöttük a cenzúrát is fokozta. Ebben az időben merült fel először a gondolat, hogy a nyomtatóüzemet a város eladja, és elsősorban a református kollégium jelentkezett volna vevőnek. Ezzel a kiadványok legalább részben kikerültek volna az állami ellenőrzés alól. A szellemi és technikai fellendülésre pedig éppen ebben az időben — CSOKONAI évei ezek — a költői-irodalmi megmozdulások, a rézmetsző diákok társasága biztosítottak szép reményeket. Az uralkodó azonban a magyar Kancellária és az Udvari Kamara közvetítésével, politikai okokból ezt az átadást meghiúsította, sőt a várost a soha meg nem kapott, de a hagyomány alapján jóhiszeműen valamikor létezőnek feltételezett nyomdai privilégiumnak bemutatásával nyugtalanította. A hivatalos cenzúrától és a városi tanácstól végsőkig ellenőrzött provizor ilyen körülmények között nem vehette fel a versenyt a magánkézen levő

üzemekkel, amelyek népszerű ponyvákkal, kapósabb röpiratokkal szereztek nyomtatványaiknak kelendőséget. A nagyobb jövedelmezőség felé két út maradt. Egyrészt a nyomdatulajdonos város, a közeli törvényhatóságok, uradalmak, helyi és környékbeli céhek, kereskedők és iparosok hivatalos nyomtatványaiából, hirdetésekéből adódó bér munka; másrészt a privilegizált kiadványok (mint az 1806-ban egységessé formált és számtalan kiadásban országsszerzte általánosan elterjedt református énekeskönyv és az 1831-ben felújított, irodalmilag is jelentős *Debreceni Kalendárium*) növelték jövedelmében a nyomda forgalmát. A mégis meglévő szürkeségbe a szabadságharc ideje, 1848 márciusától 1849 augusztusáig igazi fellendülést, sőt többé egészen el nem felejtett szellemi megmozdulást hozott. Ezekben a hónapokban a város egyszerre rádöbent, hogy a nyomda milyen kulturális és politikai lehetőségeket rejt magában. Szünetelt a szokványos vallási nyomtatványok és tankönyvek kiadása, de egymásután jelentek meg a lelkeshangú felszólítások, röpiratok, plakátok és az újságoknak, hírlapoknak egész sora: az első igazi politikai újság, az *Alföldi Hírlap*, a Pestről levitt, Táncsicsotól megindított *Munkások Újsága*, az ugyancsak Pestről menekült VAS GEREBEN lapja, a *Nép Barátja* és a Debrecenben született *Esti Lapok*.

A szabadságharc bukása után, az elnyomásban is bizonyos mértékben meg tudta őrizni a város az ellenzéki magatartást. Erre érdekes nyomdai vonatkozású adatot idéz IRINYI Károly. A közkedvelt *Debreceni Kalendárium*nak minden egyes példányát három pengő krajcáros bélyeg-adóval terhelték, ami a nyomda önköltségét jelentősen növelte, és ezért azt a vevőkre hárították. Az 1850—1860-as évek fordulóján azonban, a nemzeti függetlenségi megmozdulások idején a városi tanács a 48-as törvények szellemében határozatot hozott, hogy „... mint nyomdatulajdonos sem tarthatja az alkotmányellenes kormányrendszer intézkedéseit törvényesnek... A művezető odautasított, hogy a bélyegszabályokat nem létezzenek tekintse...”. Más vonatkozásban azonban éppen az abszolutizmus legnyomasztóbb éveiben a városi tanács a nyomda kezelésében is a kormányhatalom hivatali szerveinek kiszolgálására meglehetősen készségesnek mutatkozott. Mikor például felmerült a gondolat, hogy a nyomda visszamaradottságán bérbeadással lehetne segíteni, a polgármester — bizonyára a kálvinizmus harcaira is emlékezve a „históriai múltra” való kegyeletlen hivatkozás mellett — „a cs. kir. hatóságoknak” teendő „készséges

szolgálattétel” eszközének nyilvánította az üzemet. A nyomdából a város pénztárába ebben az időszakban befolyó haszon meglehetősen ingadozó volt, és az üzemen tartás a tanácsnak időnként komoly gondot jelentett. Ennek oka a művezetői jogkör túlzott megkötése volt. A városi közgyűlés lassú ügyintézése miatt ugyanis teljesen lehetetlenné vált, hogy a városban egymásután keletkező és már a modern kapitalista üzemgazdálkodás elvei szerint induló fürge magánvállalatokkal felvegye a versenyt. A jövedelmezőséget erősen rontotta még a nyomda technikai elmaradottsága is, amelyet részben a két világháború között, teljesen csak napjainkban sikerült leküzdenie. Az elmaradás okai között — és nem utolsósorban — ott találjuk a nyomda személyzetének szociális helyzetét, rossz ellátottságát. A probléma voltaképpen már hosszú évtizedek óta egyre sürgetőbben jelentkezett. E tekintetben nemcsak a fővárosi nyomdák, de a szaporodó debreceni és tiszántúli magánvállalkozások is lényegesen jobban állottak. A béreknek a drágaság miatti elégtelensége, a nyugdíjasok helyzete, a tanoncidő és a női munkások, a „gépleányok” problémája előbb fenyegető munkáshiányhoz vezetett; később pedig a munkásság maga próbálta a századforduló nagy sztrájk-megmozdulásaiban ezt a „zsibbadást” feloldani. A nyomda belső gazdálkodásában ugyanakkor jellegzetesen kapitalista vonások jelentkeztek a befektetett tőke időnkénti növelése, a városi és egyházi hivataloknak, intézményeknek végzett kebelbéli munkák magasravett önköltségi ára, ezzel szemben a bér munkákban a magánvállalkozások háttérbeszorítását célzó olcsóság. A sok hivatalos nyomtatvány, az előző korból örökölt tankönyvek és vallásos nyomtatványok mellett a „szépirodalmi kiadványok irodalomtörténeti értéke... megmaradt a vidéki közepes-szerűség szintjén” — olvassuk a megállapítást. Néha csillan csak fel valami kitekintés a világirodalom vagy a hazai szellemi megmozdulások felé. Így a *Osokonai Lapok* huszonkilenc számában ARANY János verseire bukkanunk, a *Debreceni Főiskolai Lapok* szerkesztőbizottságában pedig a joghallgató ADY Endrét találjuk. A nyomda technikai felszerelésének folytonos felújítása, az ismételt tőkebefektetés eredményeként a termékek könyvművészeti értéke is — a századvégi „díszkiadások” ízlése szerint — emelkedést mutat.

A századforduló utáni évtizedek a nyomda működésében két jelentős változást hoztak: 1905-től a város tulajdonában, de önálló ipari üzemként működött; 1918-tól pedig az addigi tulajdonos a jogok gyakorlásában és a terhek viselésében a Tiszán-

túli Református Egyházkerülettel társult. Ezek a lépések egyrészt az eddiginél is fokozottabb tőkebefektetést, a felszerelés nagyméretű korszerűsítését és ezzel a kapacitásnak, a teljesítőképességnek fővárosi árnyokban való versenyképessé tételét eredményezték. Másrészt viszont a város és a református egyház együttes politikai-társadalmi befolyása — a többi debreceni és környékbeli kisüzem rovására — úgyszólván kizárólagos hegemoniát biztosított. Az így létrejött hatalmas könyvkiadói és könyvkereskedői vállalkozás (megindult a Melius-könyvkereskedés és az országos bizományos-hálózat működése) teljesen magához ragadta az ország református-lakta területein az iskolai könyv- és füzetszükséglet ellátását. A kiadványok profiljában — és alig számbavehető ingadozással ez jellemző 1945-ig — a hivatalos és tanügyi nyomtatványok mellett az újonnan alapított egyetem, az ősi kollégium tanárainak tudományos munkái, egyházi-világnézeti kiadványok, nagyon alárendelten a szépirodalom szerepel. A századfordulónak imént említett szociális vajadásai ezekben az évtizedekben még fokozódtak. Az egyre növekvő számú debreceni nyomdász-csoport a munkások bérmozgalmában, a Tanácsköztársaság napjaiban és a húszas-harmincas évek gazdasági válsága idején vezető szerepet játszott.

Ezzel az olvasó el is jutott az utolsó fejezethez, mely magvas tömörséggel, beszédes táblázatokkal a második világháború utáni éveket, a nyomdának a megváltozott társadalomban való indulását, az államosítást, az Alföldi-nyomda első évtizedének kiváló eredményeit mutatja be.

E négyévszázados múltnak hat részre osztott huszonnyolc fejezetben történő feltárása mindvégig érdekes olvasmányt nyújt, ami nem utolsó sorban a szerzők művészi tömörítő készségét, lényeglátását dicséri. A köztörténet és korrajz egy-egy találó felvillantásán túl (ilyen például a debreceni XVI. századi művelődésről az a három mondat, amely a középkori hagyományoktól 1561-ig vezet az olvasót) a nyomda szorosan vett történetének az adatok tengeréből kiemelt, sokszempontú tárgyalása. Igen gazdag és alapos, eddig nem ismert levéltári anyagon nyugvó, grafikonokkal, táblázatokkal országos összefüggéseiben is megvilágított kiadás- és könyvtörténeti bemutatás mellett módszeresen úttörő jellegűnek tartjuk e nagy műnek azokat a fejezeteit, amelyek a gazdaság- és kereskedelem-történetbe, az ipar és technika fejlődésébe állítják bele az eseményeket. A kompaktorok egyszerű boltjától a híres debreceni vásárok sátraiin keresztül jutunk el az első városi könyvkereskedés-

hez, majd a MELIUS nevét viselő vállalat-hoz. Közben az országszerte korszakot indító, történelmi jelentőségű változásoknak debreceni vonatkozású pillanatait leshetjük meg. Ilyen például az 1830—1840 táján a CSÁTHY és TELEGDIFÉLE könyvkereskedés indulása nyomán az a viszonylag nem hosszú idő, amikor a debreceni piacról egészen eltűnnek a hagyományos kompaktor-sátrak, a „ponyvák”. Az iptörténeti fejezetekben — részben BOGDÁN István tollából — számítások, adatok tükrében (az önálló levéltári kutatások fontosságát kell itt is kiemelniünk!) a fából készült sajtótól a modern gépi berendezésekig, a kéziszedéstől az öntőgépekig korszakonként elevenedik meg a nyomda belső élete. Az első másfél századból még a könyvtulajdonosokra, a könyv egykorú kötésére is kitekintést kap az olvasó. A jegyzet-anyag, a könyvvégi gazdag dokumentáció tanulságul a történelem szakmunkásainak, kutatóinak nagy körültekintéssel, fáradságos munkával egybegyűjtött levéltári anyaggal alapozza meg a szerzők előadását. A függelékben megtaláljuk a nyomda vezetőinek névsorát és a XVIII. század második negyedétől a számadások évenkénti mérlegét. A több mint száz lapon egybeállított kiadványjegyzék (1561—1848-ig) a legújabb kutatások, felfedezések eredményeit is magában foglalja, és ezzel az MTA könyvtörténeti munkabizottságának irányításával szerkesztés alatt álló új *Régi Magyar Könyvtár*nak is nélkülözhetetlen adatforrásul szolgál. A gondosan összeválogatott illusztrációs anyag kissé fakó fénykép-lemenyatai helyett szívesen látnánk egy-egy, korabeli papírra készült, színes reprodukciót (akár az 1924. évi grafikai kiállítás említett díjnyertes meghívóját vagy az utolsó tíz év egyik-másik eredeti borítóját), ami talán még inkább szépítette volna az Alföldi-nyomdának eléggé nem dicsérhető, kiváló szakértelemről, odaadó áldozatkészségről tanúskodó ünnepi kiadványát.

HOLL BÉLA

Kuznecov, I.—Matvienko, Sz.: Gazeta Szocialdemokrat (1908—1917 gg.). Moszkva, 1960, Gosz. Izd. Politiceszkvoj Literaturü. 189 l.

1958 februárjában múlt ötven esztendeje, hogy az Oroszországi Szocialdemokrata Munkáspárt központi sajtóorgánumnak, a *Szocialdemokrat*nak első száma elhagyta a sajtót. Ennek az évfordulónak az emlékére dolgozta fel I. KUZNECOV és Sz. MATVIENKO az újság egy évtizedes történetét. A *Vpered*, a *Brzola*, a *Lenini Iszkra* és több más bolsevik sajtóorgánum

történetének megírása után ismét érdekes részmonográfiával gazdagodott az orosz és szovjet sajtótörténet, amely elválaszthatatlanul összeforrt a párt küzdelmeivel, eredményeivel. A kommunista kiadványok sorában a *Szocialdemokrat* jelentős helyet foglalt el, fontos szerepet játszott a munkáosztály szervezeti egységének megvalósításában, a Párt programjának hirdetésében és az 1917-i februári forradalom előkészítésében. A monográfia szerzői művük tematikáját e feladatok elemzése köré csoportosították, a lap útjának dátumait és eseményeit a párt történetének időrendjébe építették be.

A *Szocialdemokrat* első száma, az OSZMP V., londoni kongresszusának határozata alapján, 1908 februárjában jelent meg Pétervárott, miután előzőleg a már kinyomtatott példányt a rendőrség Vlnában, még a nyomdában elkobozta. Hasonló sors várt megjelenése után a 20 000 példányban nyomtatott első számra is. Így a rendszeres periodicitás csak egy évvel később, 1909. február 10-én indult meg: az ország határain kívül, Párizsban. A főszerkesztő LENIN mellett, több ízben változó összetételű szerkesztőbizottság intézte a kiadás ügyeit: a bolsevik többség mellett helyet kaptak benne a mensevikek, valamint a lengyel, litván és lett szocialdemokrácia egy-egy képviselője is. A párt Központi Bizottsága plénumain rendszeresen foglalkozott a *Szocialdemokrat* kiadásának és elvi irányvonalának problémáival, több határozatot is hozott e tárgyban, ezeknek eredményeként biztosítani tudta, hogy egy évtizeden keresztül, az illegalitás, a reakció éveiben is változatlanul, rendszeresen megjelenhetett a párt központi orgánusa. Utolsó, 58. száma a februári forradalom előestéjén, 1917. január 31-én látott napvilágot Genfben. Csaknem valamennyi szám között cikket LENIN tollából; összes művei közül mintegy 90 írás jelent meg a *Szocialdemokrat* hasábjain. Írói tevékenysége mellett nem kevésbé jelentős volt szerkesztői munkája sem, amelynek méltatására a monográfia külön fejezetet szentel.

I. KUZNECOV és SZ. MATVIENKO részletesen, irodalmi hivatkozásokkal alátámasztva elemzik a *Szocialdemokrat* kiadásának, politikai szereplésének alakulását. Alapos kutatómunkájukat bizonyítja többek között a kis kötet gazdag jegyzetanyaga is. A tanulmányt két függelék egészíti ki: az egyik a kiadás tízéves történetének legfontosabb eseményeit rögzíti kronológiai rendben, a második pedig a *Szocialdemokrat* hasábjain megjelent LENIN-cikkek időrendi jegyzékét közli.

F. WENDELIN LIDIA

A legújabb csehszlovák Comenius-bibliográfiák szemléje. Az utóbbi években jelentősen fejlődő csehszlovák COMENIUS-irodalom a bibliográfiai munkálatok terén is komoly eredményeket mutat fel. A legújabb bibliográfiai kiadványok a nemzetközi comeniológiának is értékes nyereségei. A magyar COMENIUS-kutatást is segítik ezek a művek, mert COMENIUS hazánkban írt alkotásainak s a magyar iskolák számára új és új kiadásokban megjelent comeniusi tankönyveknek pontosabb regisztrálását, leírását teszik lehetővé, s így COMENIUS magyarországi működésével, utóéletével kapcsolatos kutató munkának horizonttágulását eredményezhetik.

A legújabb csehszlovák bibliográfiai munkálatok nemcsak Čenek ZÍBRT nagy munkájának (*Bibliografie české historie*) COMENIUSRA vonatkozó adatait (Díl V. č. 17 324—30 638) korrigálják és egészítik ki, hanem az újabbban előkerült forrásanyagot és adatokat is regisztrálják. A nemzetközi (köztük a magyar) comenológia szempontjából különösen jelentősek a következő csehszlovák bibliográfiai munkák:

Jozef BRAMBORA: *Knižní dílo J. A. Komenského. Studie bibliografická*, Praha, 1957. (1. kiadás, 1954.) COMENIUS összes műveit regisztrálja: utal a változatokra, a különböző kiadások címváltozásaira is. Értékes annotációkat nyújt a cseh nyelvű fordításokra és a comeniusi kiadványokról megjelent fontosabb irodalmi, filológiai forrásanyagról is. Bevezetőjében számot ad a nemzetközi COMENIUS-bibliográfiákról, köztük a magyar kiadványokról is.

BRAMBORA munkájának értékes kiegészítése Mirjam BOHATOVÁ bibliográfiája (*J. A. Komenský soupis rukopisů*, Praha, 1957.) COMENIUS kéziratainak pontos számbavevését végzi el ez a filológiai is példamutatóan megszerkesztett kiadvány. Időrendben regisztrálja COMENIUS kéziratait, írásuk idejét, helyét, s azt, hogy hol őrzik most őket. Már ez a kiadvány is utal arra, hogy a második világháború viszontagságai közepette több kézirat is eltűnt, s különösen sajnálatos a lengyel (lesznói) gyűjteményben őrzött kéziratok bizonytalan sorsa. Több magyar vonatkozású adata miatt a magyar comeniológusok számára is hasznos kiadvány. A hazánkban található s BAKOS József által felfedezett, leírt és kiadott kéziratokat is számba veszi.

Hasznos bibliográfiai füzetet állított össze JAN PAVEČÍK, az Uhersky—Brod-i Komenský-Múzeum munkatársainak és a kerületükben dolgozó comeniológusok munkáiról (*Bibliografie Komenian : 1892—1957. Uhersky Brod, 1957.*). Ez a kiad-

vány már arra vonatkozólag is figyelemre méltó adatokat szolgáltat, mennyire hasznos kutató, leíró munka folyhat a vidéken is. Néhány magyar vonatkozású címszava (COMENIUS és TÖKÖLI, KVACSALA magyar nyelvű írásai, a csehszlovákiai magyar nyelvű folyóiratokban, kiadványokban, magyarul megjelent COMENIUS-irodalom stb.) a magyar COMENIUS-kutatás számára is hasznosítható adatokat nyújt. Az Uherský—Brod-i Komenský-Múzeum igen értékes COMENIUS-adattárral is rendelkezik, s az ebbe bekerült anyagról pontos bibliográfiai tájékoztatást is nyújtanak a múzeum munkatársai rendszeresen megjelenő kiadványuk *Komeniana* c. fejezetében. Magyar vonatkozású anyaguk is figyelemre méltó. Egy másik kiadványban (*Výstava Komenského, Obraz jeho života a díla v umění vytvárném, literatúře a hudbě*, 1952) a COMENIUS életére és alkotásaira vonatkozó képzőművészeti, szépirodalmi és zenei művek jegyzékét nyújtják. COMENIUS-ról már életében több képzőművészeti alkotás készült, [GLOVER, (1642), HOLLAR (1652), REMBRANDT (1658)], s a legnagyobb cseh festők is szívesen ábrázolták COMENIUST. A kisplasztika területén különösen sok művészt készített alkotásra COMENIUS személye, életműve. *Komenský az irodalomban, a költészetben és a drámai alkotásokban* c. fejezetük is gazdag anyaggal illusztrált. Sajnálatos, hogy az idevonatkozó magyar anyagról (s általában a nemzetközi adatokról) nem adnak számot.

A bélyeg-művészet és a filatélia számára nyújt értékes dokumentumokat *J. A. Komenský v filatelii* c. összefoglalásuk, amelyben bolgár, cseh, lengyel, német és román COMENIUS-émlékbélyeget írnak le.

Hogy a csehszlovák COMENIUS-kutatás tematikája a felszabadulás óta mennyire gazdagodott, jól tükrözi Marta BECKOVÁ összeállítása (*Bibliografie Komeniologických článků v českých a slovenských pedagogických časopisech* 1945—1960), amelyben a cseh és szlovák pedagógiai folyóiratokban megjelent COMENIUS-irodalomról ad számot. A magyar comeniológusok számára is hasznos ez a bibliográfia, mert egyrészt COMENIUS magyarországi működését is elemző legújabb írásokról is tájékoztat, másrészt a témagazdagításra vonatkozólag is ösztönző erejű. A magyar COMENIUS-irodalom legújabb termését is számon tartó, ismerető és elemző csehszlovák írásokat is regisztrálja.

A szlovák comeniológusok részéről is történtek értékes kezdeményezések a COMENIUS-bibliográfia néhány részletmunkájának elvégzésére. (Pl. Josef MATEJ: *Komenský v slovenských pedagogických časopisoch v rokoch 1859—1879*. Jednotná

Škola. 1959. 4. sz. 359—369. I. J. MATEJ: *Komenský v pedagogickom časopise*. Dom a Škola, 1959. 6. sz. 550—565. I. Jan PETRIKOVICH: *Bibliografický súpis diel J. Komenského, ktoré vyšli na území Slovenska*. Jednotná Škola. 1957. 225—241. I. stb.)

Hasznos segítséget nyújt COMENIUS munkásságának tanulmányozásához a Prágában 1956-ban megjelent válogatott bibliográfia (*Výběr Knih, Soupis Komenskýan*. Státní pedagogické Knihovny Komenského v Praze, Státní pedagogické Knihovny a Slovenské Pedagogické knihovny v Bratislave). Azt is jelzi ez a kiadvány, melyik könyvtárban találja meg a kutató a keresett COMENIUS-művet. A legfontosabb folyóiratirodalom anyagát is megtaláljuk benne, sőt regisztrálja a legjelentősebb szépirodalmi és képzőművészeti alkotásokra vonatkozó adatokat is. Magyar vonatkozású forrásokra szerényebb keretek között utal ez a füzet, s csupán IVÁNYI Ede, KVACSALA, SZERÉNYI Ferdinánd, VASZKÓ Mihály, RAVASZ János és BAKOS József munkáiról kapunk tájékoztatást.

Ez a munka valójában előzménye a csehszlovák comeniológusok, bibliográfusok és könyvtári szakemberek egyik jelentős vállalkozásának, a csehszlovák könyvtárakban, múzeumokban és levéltárakban található Comenius-művek bibliográfiájának. (*Soupis děl J. A. Komenského v csekoslovenských knihovnách, archívech a museích, Praha*, 1957. Szerk. Dr. Emma URBÁNKOVÁ). Az *Opera Didactica Omnia* megjelenésének 300. évfordulója alkalmából indult meg e kiadvány elkészítését célzó munka a legilletékesebb csehszlovák szakemberekből (P. HYKES, M. PAPIRNÍK, Fr. PLACHÝ, E. URBÁNKOVÁ, Fr. JENÍK, P. BRAMBORA, Fr. HORÁK, K. ŠVEHLA, J. BLÜHOVÁ, J. ČAPLOVIČ, J. KOTVAN) álló munkaközösség révén.

A munkaközösség tagjai közül egyesek a rész munkálatok elvégzése után külön is összefoglalták gyűjtő és feldolgozó munkájuk eredményét. Így pl. a *brnoi egyetemi* könyvtárban (Universitní Knihovna Brno) őrzött COMENIUS-művekről értékes összeállítást nyújtott a kutatók számára Vladislav DOKOUPIL (*Soupis Komenskýan Univerzity Knihovny v Brně*. Brno, 1957), Jan ČAPLOVIČ a bratislavai ev. liceumi könyvtár (Evanjelická cirkevná knižnica lyea, jelenleg akadémiai kezelésben) értékes COMENIUS-anyagáról már 1950-ben adott számot külön közleményében (*Vzácné Comeniana evanj. cirkevnéj Knižnice*. Sborník k 30. výročí Knižnice Slovenskej Univerzity 1950. 58—64. I.) A *Soupis děl J. A. Komenského*... c. kiadvány több mint 400 lapos összefoglalás. Alfabetikus és időrendi sorrendben közli a comeniusi művekre

vonatkozó adatokat. Az 1800 előtt megjelent könyvekről a szerkesztők teljes könyvészeti leírást adnak és a megfelelő könyvtár megfelelő katalógusszámát is megkapjuk. A szerkesztőség utal az eddigi bibliográfiai regisztrálásokra is (ZÍBRT, SZABÓ Károly, SZTIRPESZKY, BAKOS József, BRAMBORA, UHER, ČYŽEVSKÝ). E könyv gazdag anyagának áttekintése után néhány érdekes tanulság is adódik számunkra. Először is az, hogy az ilyen kiadvány nemcsak praktikus célt szolgál, s nemcsak a comeniológusok kutató munkáját könnyíti meg, hanem értékes tudomány és könyvtörténeti adatokat is nyújt számunkra. Sajnálatos pl. az a tény, hogy COMENIUS munkáinak első kiadásából általában kevés van meg a csehszlovák könyvtárakban is: pl. a *Janua* 1631-i, az *Orbis* 1658-i első kiadásából egyetlen példány sem található. A *Schola Ludus* két kiadásából is igen szegény anyagállá rendelkezésére. Feltűnő, hogy COMENIUS tankönyvei is milyen kevés számban találhatók a csehszlovák gyűjteményekben. A Patakon megjelent könyvek közül pl. a *Vestibulum* (1652) csak Košicén és csak egyetlen példányban található. De igen ritka a pataki *Janua* és az *Atrium* is. Az is érdekes — de nem véletlen jelenség —, hogy a comeniusi tankönyvekben a szlovákiai gyűjtemények, könyvtárak (Kežmarok, Košice, Levoca, Prešov, Martin, Dolný-Kubin, Bratislava, Trnava) aránylag gazdagabbak, mint a cseh könyvtárak. E tankönyvek nagy részét ui. e terület nyomdáiban nyomták és kollégiumaiban használták, s mégis aránylag kevés példányszám található belőlük. COMENIUS tankönyveinek valóban szomorú sors jutott osztályrészül, mert pl. Patakon is, ahol COMENIUS négy éven át működött, alig néhány példányt őriznek tankönyveiből. Sajnos, mivel a magyarországi könyvtárak hasonló anyagáról nincs összefoglaló jellegű bibliográfiai felmérésünk, nem tudjuk a megfelelő összehasonlítást elvégezni, pedig erre igen nagy szükségünk lenne. Vajon a magyarországi nyomdáknak megjelent tankönyvekből a magyar könyvtárak gazdagabb anyaggal rendelkeznek-e, s milyen gazdagok vagyunk pl. az első kiadások terén? Van-e olyan kiadvány, amit eddig egyetlen bibliográfiai leírásunk sem regisztrált? Ez a csehszlovák összefoglalás is leírt olyan magyarországi kiadványt, *amiről eddig nem volt tudomásunk*; SZABÓ deest, BAKOS deest jelzéssel külön is kiemelik a szerkesztők ezeket a munkákat. Bibliográfiánk újabban megjelent füzetében (vö. BAKOS: *A magyar Comenius-irodalom*. III. 1960. 233—234. l.) már regisztráltuk is az ezekre a művekre vonatkozó bibliográfiai adatokat.

Nem véletlen, hogy e sorok írója bibliográfiai füzetsorozatának III. számában felvetette azt a gondolatot, hogy a magyarországi könyvtárakban található COMENIUS-művek bibliográfiáját is el kell készíteni, mert ezzel a munkával mi is hozzájárulhatunk a csehszlovák kezdeményezés által már valósággá vált újszerű bibliográfiai munkálatok továbbfejlesztéséhez. Ezen a területen különösen szükség van a szélesebb nemzetközi összefogásra is, mert valójában az összes európai könyvtárak kooperációjával lehet rendet teremteni a nagyszámú COMENIUS-kiadvány azonosítása, illetőleg a változatok, átdolgozások és utánnnyomások pontosabb megállapítása, leírása területén.

A különböző bibliográfiai adatainak összegegyeztetésével, s a kiadókra, nyomdákra vonatkozó adatok közlésével is példamutató munkát végeztek a szerkesztők. Pontos munkájukat dicséri az is, hogy a magyarországi kiadványok magyar szövegrészeit is hibátlanul írják le, jelentetik meg. A magyar COMENIUS-kutatás számára sok hasznos adatot szolgáltat e kiadvány is, főleg abban a vonatkozásban, hogy a magyarországi COMENIUS-i tankönyvek mellett néhány olyan magyar vonatkozású művet is pontosan leír (egyét közülük faksimilében is közöl), ami igen kevés vagy csak egyetlen egy példányban áll a kutatók rendelkezésére. Prágában őrzik — ahová SZÉLL Farkas hagyatékaként került — pl. a *Musae Patakinæ* (1652) c. kiadványt, amely tartalmazza COMENIUSnak RÁKÓCZI Zsigmond halála alkalmából írt elégiáját is. Eddigi tudásunk szerint hazai könyvtárainkban nem található ez a mű. Az ugyancsak pataki kiadású (1653) *Satellitium Animæ Sanctæ* c. mű is csak kevés, mindössze két példányban található Pozsonyban. A szerkesztők a teljességre törekvés jegyében dolgoztak. De a kiadvány tanulsága szerint mégiscsak elsősorban a nagyobb könyvtárak COMENIUS könyveit regisztrálták. Több kisebb könyvtár, gyűjtemény stb. anyaga nem került bele az összeállításba, s pl. a trnavai Adalbert Társulat gyűjteményében található COMENIUS-művekre (pl. *Necessarium*, Amszterdam, 1668. *Orbis Pictus* (magyar—német—szlovák), Posoni, 1798. stb. stb.) sincs utalás e kiadványban. A bratislavai egyetemi könyvtár egyik magyar nyelvű *Orbis*-át sem regisztrálták, ezt a munkát pedig éppen a bratislavai példány alapján írtuk le újabban is. (vö. BAKOS: *Varia Comeniana Hungarica: A világ képekben a magyar ifjúság számára. . . . Comenius szerint. . . . németből magyarra K. Karcsai Tóth János Pozsonyban, 1842.*)

Néhány kisebb megjegyzés is tollunkra

kívánczik e kiadvánnyal kapcsolatban: Nem tartjuk praktikus megoldásnak, hogy a *Vestibulum*-kiadásokat két, egymástól elszakított részben írják le. Pedig a szerkesztők rendező elve és gyakorlata, általában helyes. S különösen példamutató rendben regisztrálják és írják le a *Labirynt* és a nagyszámú *Orbis* kiadásokat. A *Revelationes* összefoglaló cím alatt közölt anyag rendbeszedése e kiadvány szerkesztőinek egyik legsikerültebb részmunkája. A hasonló jellegű magyar kiadványban követni kell ezt az eljárást és módszert.

E csehszlovák kiadvány általában jól szolgálja azt a célt, aminek szolgálatára megszerkesztették és kiadták. (A hasonló nemzetközi (elsősorban magyar, lengyel stb.) kiadványok számára is *hasznos úttörés*. Az egyre terebélyesedő nemzetközi COMENIUS-kutatás igényli, hogy a csehszlovák kezdeményezés után a magyarországi könyvtárak anyagáról is készüljön hasonló összefoglalás.

BAKOS JÓZSEF

Laurence, Dan H.: Robert Nathan, a bibliography. New Haven, 1960, Yale U. L. XI, 97 l.

Ismert amerikai költő és regényíró személyi bibliográfiája, Robert NATHANÉ, akinek érzékeny, finom metszésű lírája és prózája erősen elüt a sokszor nyers amerikai költői stílustól. Ami a bibliográfia szerkesztését illeti: D. GALLUP *Eliot-bibliográfiája* iskolát csinált. LAURENCE bibliográfiája is az *Eliot-bibliográfiát* veszi mintául: a könyveket az ősnymotványok leírását jellemző részletességgel, a könyv anyagi részét, a kollacionálást, a kötést, a díszítést, a borítékot, a példányszámot stb. aprólékosan írja le. Természetesen nem marad adósunk a tartalom feltárásában — a versek, novellák címeinek külön mutatójával, a kezdősoroknak, a fordításoknak, a különböző gyűjteményekben található kéziratok lelőhely adatainak és az általános indexnek.

K. B.

Fisher, Irving Norton. A bibliography of the writings of Irving Fischer. New Haven, 1961, Yale Univ. Libr. XII, 543 l.

A Yale egyetem 1947-ben meghalt ismert tanára negyven évi közgazdaságtani munkásságának nagy terjedelmű bibliográfiája az egyetem könyvtárának cikkgyűjteménye alapján. A fő rész kronologikus elrendezése azt eredményezi, hogy ez a személyi bibliográfia egyben az újkori amerikai gazdaságtörténet forrása is. A művek, cikkek címét is magában foglaló index száz oldal terjedelmű.

K. B.

A Román Akadémiai Könyvtár kurrens marxista cikkbibliográfiája. (*Indicator selectiv de articole din periodicele marxiste recente*. Biblioteca Academiei RPR. Secția de documentare stiintifică.)

A Román Akadémia Könyvtára a társadalomtudományi kutatás, felsőoktatás és propaganda elősegítésére figyelemre méltó kiadványt jelentet meg. Az *Indicator selectiv*... c. negyedéves, tetszetős sokszorosításban megjelenő folyóirat műfajilag lényegében a nemzetközi marxista időszakos irodalom válogatott kurrens cikkbibliográfiája.

A kiadvány mintegy 200 folyóirat feldolgozásával készül és a külföldi (a szocialista és a nyugati országok marxista folyóiratainak cikkei egyaránt helyet kapnak benne) időszakos irodalom mellett feldolgozásra kerülnek a román társadalomtudományi periodikák is. Számonként mintegy 2000 tétel tartalmaz (tégeit folyamatosan sorszámozza évente 1-gyel kezdődően) évente tehát a társadalomtudományokkal foglalkozó román szakemberek mintegy 8000 tételben kapnak tájékoztatást a legfrisebb nemzetközi marxista irodalomról.

A folyóirat sajátos csoportosításban tárja fel a vonatkozó irodalmat. Fő fejezetei: a marxizmus—leninizmus klasszikusai, kommunista és munkáspártok, szakszervezetek, ifjúsági mozgalom, filozófia, pszichológia, ateizmus—vallás, külpolitika, közgazdaság statisztika—demográfia, állam és jog, történelem, antropológia—etnográfia, oktatás—pedagógia, nyelvészet, művészet—irodalom, könyvtártudomány—dokumentáció, sajtó—nyomdászat.

Az egyes fejezeteken belül alfejezetek és ezeken belül csoportok tagolják az anyagot. Így például a filozófia fejezeten belül a történelmi materializmus—tudományos szocializmus alfejezeteken belül külön csoportok foglalják magukba az osztályharc, a nemzeti kérdés, a szociológiai kutatások stb. irodalmát. Az egyes fejezeteken belül az anyag szükség szerint földrajzilag is tagolódik (pl. *Történelem* fejezet). Az egyes csoportokon belül a cikkektől elválasztva a folyóiratokban megjelent recenziók is helyet kapnak.

A címléírások (a keresztnevek kiegészítésétől eltekintve) teljességre törekvők, a tételek kivételszerűen annotáltak, viszont valamennyi idegen nyelvű címet román fordítás követ. Minden számot a feldolgozott periodikák jegyzéke zár le (cím, megjelenési hely, rövidítések feloldása).

Felmerül a kérdés: az ismertetett román kiadványhoz hasonló folyóiratnak látnák-e hasznát nálunk is a társadalomtudomány területén működő szakemberek, oktatók, kutatók, a sajtó, végül a könyvtárak refe-

renceszolgálatai? Az Akadémiai Könyvtár távlati tervei között szerepel egy hasonló periodika megjelentése, párhuzamosan egy a külföldnek szánt idegen nyelvű referáló lappal a magyar társadalomtudományokról, mindkettő az akadémiai kutatóintézeti könyvtárakkal (dokumentációs osztályokkal) együttműködésben készülne.

A Román Akadémiai Könyvtár *Indicator selectiv...* c. kiadványa mindenesetre jó példája annak, hogy egy tudományos nagykönyvtár a maga sajátos eszközeivel hogyan szolgálhatja a tudományos és a színvonalas ideológiai propagandamunkát.

RÓZSA GYÖRGY

Ghid de documentare în științele naturii și științele aplicate. Științele fizice—matematice. Chimia. Științele geologice—geografice. Științele biologice. Intocm. V. CÂNDEA, E. MACEDOȘKI, E. ROMAN, I. ROȘENTHAL. București, 1960, Ed. Academiei R. P. R. 437 l.

A román Akadémiai Könyvtár tudományos dokumentációs osztályának dokumentációs kézikönyvei közül megjelent a természettudományok és alkalmazott tudományok kutatói kalauza. Az orvostudománnyal foglalkozó előző kötetről a *Magyar Könyvszemle* 1961. évi 2. számában már megemlékeztünk. A most kezünkben lévő kötet lényegében ugyanazzal a céllal készült, s beosztásában is azt követi.

Az előző kötettel szemben ebben már a könyvtárak közti kooperációnak bizonyos jelei is mutatkoznak. A műszaki tudományok közül ugyanis csak azokra terjed ki, amelyeknek kutatása akadémiai intézetekben is folyik (energetika, elektrotechnika, vegyipar, kohászat, távközlés stb.), a többivel elsősorban a Műszaki Dokumentációs Intézetnek kell foglalkoznia, hogy a felesleges párhuzamosságot elkerüljék. A kalauz bibliográfiai részében is már nemcsak az Akadémiai Könyvtár gyűjteményeire támaszkodtak az összeállítók, hanem a Műszaki Dokumentációs Intézet és a Központi Állami Könyvtár állományára is. Így az adatgyűjtés szélesebbkörű és teljesebb lehetett.

A kalauz első része 82 dokumentációs intézményt, könyvtárat, múzeumot, kutatóintézetet és felsőoktatási intézményt, valamint 3 könyvkiadó és 2 könyvterjesztő vállalatot sorol fel az egyes tudományágak szerint csoportosítva. Az említett intézmények azonban ebben a kötetben is mind bukarestiek, a vidéki hálózatra csak utalnak a szerkesztők, de azokat részletesen nem ismertetik.

A bennünket jobban érdeklő második rész az egyes tudományágak segédkönyveit (dokumentációs kalauzok, általános enciklopédiák, szótárak, lexikonok, szakszótárak, életrajzi lexikonok, tudományos intézetek és dokumentációs szolgálatok címjegyzékei, másodfokú bibliográfiák, általános bibliográfiák, nemzeti bibliográfiák, kongresszusok jegyzékei, osztályozási kézikönyvek és általános tudománytörténeti művek) tartalmazza, s 3036 tételre terjed. Ez az igen tekintélyes számú irodalom az egyes fő fejezetek között a következőképpen oszlik meg: 736 általános, 746 fizikai és matematikai, 527 vegyszeti, 393 földtani és földrajzi, 634 biológiai mű. (Afizikamatematika fejezetben szerepel az automatizálás és a csillagászat is.)

Az előző kötettel szemben bevezetett ügyes újítás, hogy az egyes fejezetek végén közlik a tizedes osztályozás táblázatainak legfontosabb számait. Érthetetlen visszalépés viszont, hogy elmaradt a kötet végéről a tárgymutató, pedig az orvosi kötet használatát ez igen megkönnyítette.

A bibliográfiai rész már terjedelme következtében is jelentős segítséget nyújthat a mi tájékoztató könyvtárosaink számára is. Az összeállításban természetesen elsősorban a román művek szerepelnek legnagyobb hangsúllyal, de megtaláljuk a legfontosabb szovjet és nyugati műveket is.

A magyar kiadványok ebben a kötetben is elég mostoha elbánásban részesültek. Összesen 26 magyar művet találtunk az összeállításban, méghozzá tizenkettőt az általános, hatot a fizikai és matematikai, ötöt a vegyszeti, kettőt a földtani és egyet a biológiai fejezetben. Hiányzik a német—magyar műszaki szótár, GÁSPÁR Margit kémiai bibliográfiájának 1900—1925 és 1946—1955 ciklusa, VADÁSZ Elemér igen értékes bibliográfiát is tartalmazó *Magyarország földtana* című műve, RAPAICS Raymond biológiatörténete, GOMBOCZ Andre botanikai bibliográfiája, BODOR Antal helyismereti bibliográfiája, hogy csak a legfontosabbakat említsem. GÁSPÁR Margit bibliográfiájának 1926—1945 ciklusa és a magyar—orosz műszaki szótár viszont különböző címléírással kétszer is szerepel.

DÖRNYEI SÁNDORNÉ

Indeks madjalah ilmiah 1960 (Indonesian scientific periodical index). Djakarta, 1961. 89, 4 l. (Madjalis ilmu pengetahuan Indonesia — Council for Sciences of Indonesia Bulletin 3).

Az első hozzánk érkezett indonéziai folyóiratindex — folyóiratbibliográfia és cikkbibliográfia egy kötetben egyesítve.

Angol nyelven is közzétett előszavából megtudjuk, hogy a bibliográfiában közzétett 1075 cikk-címleírás 7 könyvtár közös munkája, amelyek az összesen feldolgozott 135 folyóirat gondozását egymás között elosztották. Az első főrészt a tudományos folyóiratok részletes, minden szükséges adataira kiterjedő bibliográfiáját közli (cím, az indonéz cím angol fordítása, az indulás éve, a megjelenés periodicitása, a nyelv amelyen a folyóirat cikkeit írják, a tartalom jellemzése, a kiadó és a kiadó pontos címe, telefonszámmal is kiegészítve (!), az esetleges címváltozások, végül az ár feltüntetése). A címleírások az ETO szerint vannak csoportosítva; az ETO kiemelt szákszámai és angol nyelvű meghatározásuk adja a szakok címét, amelyen belül az egyes folyóiratok címei betűrendben következnek egymást.

Ugyanez a rendszere a második főrészeknek, a cikkek bibliográfiai jegyzékének. A szakok neve azonban itt már indonéz nyelven szerepel, persze a szákszámok a más nyelvű olvasók számára is könnyűvé teszik az eligazodást. Különösen, mert itt — a kiemelt szakok alá egyébként szintén betűrendben beosztott — címek leírását mindig a részletes szákszám előzi meg. A cikk-címleírások a szakjelzeten kívül a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat rövidített címét és a megjelenés adatait (szám, évfolyam, lapszám) adják meg. A kiadványt szerzői és szakmutató egészíti ki, valamint — az „errata” jegyzékkel együtt külön négylapos pótláson mellékelve — a folyóirat-cím-rövidítések feloldása és a folyóiratok betűrendes jegyzéke.

Az igen gondosan szerkesztett kis kiadvány kedvező képet ad a gyors fejlődés útjára lépett hatalmas új ország sokoldalú tudományos folyóiratirodalmáról, valamint bibliográfus szakembereinek színvonaláról.

DEZSÉNYI BÉLA

Szathmári István: A magyar stilisztika útja. Sajtó alá rendezte, a lexikont írta és a bibliográfiát összeállította — Bp. 1961, Gondolat. XVI, 686 l.

Ez a páratlanul gazdag tartalmú — kisdud könyvtárát egymagában egyesítő — kézikönyv nyelvészeti és irodalomtudományi folyóiratainkban meg fogja kapni a művet megillető alapos méltatást. Folyóiratunk olvasóinak figyelmét százharmincöt lapsos, mintegy 6750 tételt tartalmazó bibliográfiájára kívánjuk felhívni.

A bibliográfia szerkesztője kettős feladatot tűzött maga elé: összeállítani a stilisztikai fogalmakra és az írók, költők nyelvére, stílusára vonatkozó irodalmat. Ehhez

képest a bibliográfia két fő részből áll. Első részében tartalmazza a stilisztikai fogalmakat tárgyaló magyar nyelvű cikkeket és tanulmányokat, második részében a magyar írók stílusával foglalkozó cikkeket és tanulmányokat. Az anyaggyűjtés 1960 elejéig terjed. Mindkét fő rész elejére tette a szerkesztő az összefoglaló műveket. Ezek az első rész elején: stilisztikai tankönyvek, nyelvtanok és nyelvkönyvek, nyelvhelyességi és nyelvművelési művek és irodalmi lexikonok. A második fő rész elején irodalomtörténeti könyvek, egy-egy nagyobb korszakot tárgyaló irodalmi tanulmányok és irodalmi lexikonok. Az összefoglaló művek közé felvett tankönyvek és stilisztikai jegyzetek közül — a régiak közül — a ma is jól használhatókat keresztrel jelölte meg a szerkesztő. A bibliográfiát, a műben egy 127 lapos sűrűszedésű szákszótár, a stilisztikai fogalmak lexikona előzi meg. Nos, a bibliográfia *első fő része* az összefoglaló művek csoportjai után — a *lexikon címszavait követve* — közli e fogalmak könyvészetét. A címszavak között sűrűn találkozzunk nyomravezető utalásokkal, ha a szerkesztő úgy látta jónak, hogy a részjelenségek anyagát összefoglaló címszó alá sorolja be. A szócikkek végén mindig feltünteti azokat a címszavakat, amelyek a tárgyalt fogalommal kapcsolatban még adatokat tartalmazhatnak. Az egyes címszavak alatt a cikkek adatait időrendben sorolja fel. A középiskolákban meginduló nyelvhelyességi és stilisztikai oktatást is figyelembe vette a szerkesztő, és összegyűjtötte az irodalmi művek nyelvi-stilisztikai elemzésével foglalkozó cikkeket, a stílusvizsgáló és a stilisztika oktatását tárgyaló tanulmányokat.

A *második fő részbe* a szerző (54 lapon 270 tétellel) azokat az írókat és költőket vette fel — élőket nem —, akiknek a nyelvével, stílusával jelentősebb cikkek, tanulmányok foglalkoznak, s akikről a középiskolai tanítás során szó esik. Fekete kockával különíti el a szerzői címszavakon belül azokat a könyvészeti adatokat, amelyek kizárólag az illető író, költő stílusával foglalkoznak, ezt tehát fő témaként tárgyalják, azoktól, amelyek az író stílusát mellékesen érintik, de — ha kisebb mértékben is — van stilisztikai mondanivalójuk. A szerzői címszavakon belül is az időrend adja a sorrendet, ami lehetővé teszi, hogy az illető író, költő nyelvével, stílusával való foglalkozás alakulására, fejlődésére is következtethessünk. A kutató az egyes tanulmányok után megtalálja a rájuk vonatkozó ismertetéseket is. A címszavak végén a bibliográfiákat is — ha vannak. A kutatót még arra figyelmezteti a szerkesztő, hogy ez a bibliográfia elsősorban

nyelvi-stilisztikai szempontú, ezért maradt ki belőle sok egyébként igen „jelentős munka.”

A stílustudomány vázlatos történetéről szóló bevezetésében ezt írja SZATHMÁRI István: „Nálunk csak 1954 után (a III. Országos Nyelvészkongresszus stilisztikai vitája után) kezdődik a stilisztika történetének új korszaka. Mondhatjuk azonban, hogy az alapok lerakása már megtörtént, következhet az ún. prómunka: az egyes nyelvi elemek, a stíluselemek, a stílusárnyalatok, a korstílusok, a műfajok stb. vizsgálata”. Ezt az prómunkát segíti majd hathatósan SZATHMÁRI István gondosan szerkesztett kézikönyve.

KÓHALMI BÉLA

Fröhner, Rolf: Das Buch in der Gegenwart. Gütersloh, 1961, Bertelsmann. 198 l.

A C. BERTELSMANN nyugatnémet kiadó statisztikai felmérést végeztetett a Német Szövetségi Köztársaságban annak megállapítása céljából, hogy „milyen szerepet játszik a könyv a lakosság képzetvilágában, milyen indítékok és alkalmak vezetnek a könyv olvasáshoz, illetve hogy milyen motívumok, gátlások és egyéb ellentétés érdekek állnak a könyv olvasás útjában”. A felmérés kérdőívek segítségével történt a reprezentatív statisztikai módszer szerint. 2011 tizenhat éven felüli lakostól gyűjtötték be az adatokat oly módon, hogy a kikérdezettek csoportja struktúra szempontjából megfelelt a Szövetségi Köztársaság lakossága összetételének. Így a megkérdezett 2011 ember válasza fényt derített az egész lakosságnak a könyvhöz való viszonyára.

Az egész munkának talán legnagyobb érdeme az a kitűnő pszichológiai érzék, amellyel a kérdőíveket megszerkesztették. A szerző világos tudatában van annak, hogy ilyen kérdésekre; „szereti-e a könyveket, szokott-e olvasni”, nehéz őszinte választ kapni. A „szociális presztizs” értelemben a legtöbb ember megsejti a valóságos tényállást. Figyelemmel ezekre a hiúsági szempontokra, a kérdéseket úgy állították össze, hogy a megkérdezett sokáig nem is tudta, hogy mi a vizsgáldás tulajdonképpeni célja. Az első tíz kérdés nem érintette a könyveket, hanem azt firtatta: mire költi a vallomást tevő fölösleges pénzét; mi a kedvenc foglalkozása; mit csinál, ha rossz az idő; milyen sűrűn jár moziba? stb. Csak ezek után csap le a váratlan kérdés: mi jut eszébe, ha a „könyv” szót hallja. Ezt követően most már a könyvekre vonatkozó kérdések egész özönére kerül sor: szokott-e olvasni; vannak-e

könyvei; jól esik-e, ha megdicsérik kis könyvtárát; mit olvasott legutoljára; jár-e könyvtárba; mi a legkedvesebb könyve; szokott-e könyvet venni; ajándékozni? stb. stb. A kérdések — melyek közül természetesen csak néhányat emeltünk ki —, olyan ügyes összeállításban követik egymást, hogy a válaszokból mindenképpen kiderül a kérdezett valódi állásfoglalása a könyvekkel és az olvasással szemben.

Nem mentes a munka bizonyos pszichológiailag túlzásoktól sem. Ilyennek kell minősítenünk azt, hogy minden kikérdezettel lerajzoltatnak egy könyvet, úgy ahogy az éppen eszébe jut, s a kapott rajzok alapján típusokat igyekeznek megkonstruálni. Így pl. az olyan vallomást tevő, aki perspektivikus képet rajzol a könyvről, a „szellemi perspektívával” rendelkezők típusához tartozónak minősül. Ilyenféle tipizálás — véleményünk szerint — csak akkor volna megengedett, ha minden megkérdezett egyforma rajzolásai tehetséggel és tudással rendelkeznek, ami semmiképpen sem feltételezhető.

Leginkább azt nélkülözzük a munkából, hogy hiányzik az adatok összefoglaló értékelése, a szerző tartózkodik attól, hogy levonja a felmérésből folyó következtetéseket. Az egész munkából nem nyerünk semmiféle támpontot az olvasók nevelésére, érdeklődésüknek a színvonalas könyvek felé irányítására vonatkozólag. Ezt viszont magyarázza az a körülmény, hogy az egész felmérés eredetileg a kiadó saját használatára, kifejezetten üzleti célból történt, s a kiadó csak később szánta rá magát az adatok közzétételére.

A felmérés során nyert adatok mégis sok érdekes dologról beszélnek. Csak találmányra emelünk ki ezek közül néhányat. Az olvasást kedvelők 16%-a nem érdeklődik a detektívregények iránt. Az olvasásra indító motívumok közül mégis második helyet foglal el az „izgalom” keresése. A film korántsem jelent olyan nagy konkurenciát az olvasás számára, mint ahogy azt várni lehetne; legalábbis Nyugat-Németországban nem. A lakosság 49%-a alig vagy egyáltalán nem jár moziba. Egyébként a megkérdezettek 74%-a „pozitíven viszonyul” a könyvekhez és az olvasáshoz. 29% gyakran, 40% ritkán olvas könyveket. Érdekes jelenség, hogy az önművelés, továbbképzés módját érintő kérdésre 21% nem adott feleletet, ezek közül 9% megjegyezte, hogy nem akarja magát továbbképezni. A könyv és az olvasás szempontjából a legkedvezőtlenebb képet a munkások és a parasztok nyújtották. 7%-ban nyíltan nélkülözhetőnek minősítették a könyveket.

Érdekes lenne hasonló felmérést végezni

nálunk is. Meggyőződésünk, hogy a kultúrforradalom sok jelentős eredménye kerülne ilyen módon napvilágra. A kérdéseket természetesen kissé át kellene dolgozni, hogy a felmérés kultúrpolitikánk szempontjából is hasznos adatokhoz juttasson.

TAKÁCS MENYHÉRT

Aus verbotenen Büchern. Ein unbekanntes Kapitel der deutschen Literaturgeschichte. Eingel. von Bruno KAISER. Berlin, 1957, Rütten-Loening. 144 l.

1945 előtt a betűszerető emberek garadával találkozhat olyan könyvekkel, újságrovatokkal, amelyeknek a címe is elárulta a félreérthetetlen tartalmat: *Index, Római index, Tiltott könyvek jegyzéke, Tiltalomja stb.* Tiltott írások... tiltott gondolatok...

Az utóbbi években egymás után látnak napvilágot az olyan könyvek, tanulmányok, bibliográfiák, amelyek fényt derítenek a tiltott könyvek, újságok, folyóiratok, röplapok gazdag s többnyire ismeretlen anyagára. 1957-ben jelent meg Párizsban a Bibliothèque Nationale kiadásában a *Catalogue des périodiques clandestins* című munka. A könyvtár munkatársai jól megszervezett munkával, forró politikai szenvedélytől s komoly könyvtárosi hivatástudattól hajtva összeállították a „Résistance” évei alatt hazájukban és külföldön megjelent francia nyelvű illegális időszakos kiadványok bibliográfiáját, hogy ezzel is segítsék a francia ellenállás dicső korszaka történetének hű megírását.

A Német Demokratikus Köztársaságban jelent meg ugyancsak 1957-ben egy érdekes kis antológia, amely mint alcíme is kifejezi, a német irodalomtörténet ismeretlen területéből ad izelítőt, Bruno KAISER írt a kötet elé méltató előszót.

Az antológia olyan írásokat tartalmaz, amelyeket az 1878—1890 között érvényesített, hirhadt „kivételes törvény” alapján tiltottak be. Egyetlen régi német irodalomtörténet sem méltatta őket. Így például HOUBEN kritikátörténeti lexikona (1924—1928) a tiltott művekkel részletesen foglalkozik, de a bismarcki törvény idején üldözött kiadványokat ő sem veszi figyelembe. KAISER becsületbeli kötelességnek tekinti, hogy emlékezzünk ezekre az úttörő és mártír művekre.

BISMARCKOT erősen aggasztották a szocialista mozgalom sikerei, s szükségesnek tartotta, hogy a mozgalomnak gyorsan és határozottan véget vessenek; 1878-ban a Reichstag életbe léptette a „kivételes törvényt”, azaz a szocialista mozgalmat „kivételes” viszonyok közé, egyszerűen törvé-

nyen kívül helyezték. A szocialista mozgalom betiltásával párhuzamosan rárontottak a munkássajtóra.

A törvény 11. szakasza kimondta, hogy minden olyan kiadvány betiltandó, amelyben a fennálló állami és társadalmi rend megdöntésére irányuló, továbbá a békét és a társadalmi osztályok egységét veszélyeztető szociáldemokrata, szocialista vagy kommunista törekvések nyilvánulnak meg. Betiltottak és megsemmisítettek tehát mindent, ami akárcsak némileg is gyanút keltett. A megsemmisített nyomtatványok, között voltak költemények, prózai művek, színdarabok is. Ezek nagy része már fel sem lehetett, mert a több mint tízeves üldözés alatt egyrészt megsemmisültek, másrészt a feledés homályába merültek. Újranyomásról nemigen lehetett szó, hiszen nem is remekművek voltak ezek. Szerzőik munkások, munkásifjak, akik az írói hivatást azért választották, hogy szembe szállva minden üldözéssel, szolgálatot tegyenek az emberiség ügyének, a szocializmus eszméjének, a népek békéjének. Ilyen művekből mutat be kötetünk egy csokorra valót.

A kis antológiában verssel szerepel a kefekészítő Johann Philipp BECKER, MARX és ENGELS hú harcostársa: szellemesen és élesen kel ki a vallásos mezbe öltöző népbetűtés ellen. Két verset olvashatunk Friedrich KRASSERTól, az erdélyi származású pékfiutól, aki Bécsbe ment tanulni, s verseit a német munkáskörökben igen kedvelték. Leopold JACOBY volt az első költő, akire a kivételes törvény lesújtott. A kötet egy kis vígjátékot közöl tőle — az egyszerű földművesek diadalt aratnak a földesúr, a pap és az egész előljáróság fölött —, természetesen tehát, hogy ezt is betiltották. A színdarab értéke és érdekessége, hogy a szocialista agitációs darabok ősenek tekinthető Wilhelm HASENCLEVERTől — egyike volt az elsőknek, akiket a német munkáspárt mint képviselőt a parlamentbe küldött — a porosz-francia háborúról szóló színes prózai írást olvashatunk. Szellemesen, szemléletesen festi a német kapitalisták zsebhez kötött hazafiságát s a porosz tiszték ostobaságát, akik HASENCLEVERT maguk elé rendelik, hogy tulajdon szemükkel lássanak egy „hazaárulót”, egy szocialistát, aki a hadikölesön ellen foglal állást, és ezek szerint nyilván barátja a francia köztársaságiaknak. Otto WALSTERT fíradhatatlan írói munkásságáért a bős polgárság több ízben tisztelte meg fogházbüntetéssel. 1873-ban írt regényében — amelyből az antológia egy részletet közöl — ezt olvassuk: „Ha a szenvedő emberiség jogos igényei mind erőteljesebben jutnak kifejezésre, és ezekkel a jogos

igényekkel mind konokabban szegülnek szembe a kiváltságos osztályok, akkor az írónak, aki megéri az időt, teljes felelősségtudattal kell részt vennie a harcban. Ha a jelenben diszharmonikusan hangzának is szavaink, ugyanezek a szavak egy későbbi korszakban édes melódiaként csendülnek majd." S KAISER hozzáfűzi, hogy „ez a régi jövő-muzsika” úgy hat ránk, ahogy alkotójuk remélte: az egykori félénk dallam ma hatalmas, győzedelmes akkordként zeng.

A *Der Wahre Jacob* című német régi munkáspárti vicclapból vett találó színes, rajzos oldalak illusztrálják a tartalomhoz illően nyomdatechnikailag szépen kivitelezett könyvet.

Érdemes ezt az antológiát kézbe venni és példáját követni. Vannak a magyar irodalomtörténetnek, a magyar könyvészetnek is hasonlóan ismeretlen értékes, jövőbemutató darabjai, amelyeknek feltárása többek között a könyvtárosok feladata.

K. MARKOVITS GYÖRGYI

Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. 2. köt. 2—3. füzet, 1272—1290. SZENTPÉTERY Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette BORSA Iván. Bp. 1961, Akadémiai Kiadó. 527 l.

Történetkutatóink jól tudják, milyen nagy hiányosság, hogy még Árpád-kori okleveleinknek sincsen teljes, egységes kiadása, hanem ma is FEJÉR és WENZEL rég elavult oklevéltáraiból és még vagy kétszáz különböző publikációból kell összeszedni a szükséges forrásanyagot, s még akkor se lehetünk bizonyosak mindig afelelől, hogy a megtalált adatokra építhetünk-e, a közölt oklevél hiteles-e. Hiszen a hamis oklevelek száma aránylag elég nagy. Gondoljunk csak arra, hogy könyvtártörténetünk a legutóbbi időkg gyakran hivatkozott hiteles XI. századi adatokként a bakonybéli éspécsváradi alapítólevelek könyvadataira, holott az oklevélkritika már rég megállapította hamisított voltukat.

Az említett hiányosságon csak részben segített, mégis óriási tudományos jelentőségű lépés volt, mikor a Magyar Tudományos Akadémia 1913-ban megbizta SZENTPÉTERY Imrét az Árpád-házi királyok oklevelei kritikai jegyzékének elkészítésével. A kritikai jegyzék regesztákat tartalmaz az eredeti példány őrzési helyének, a publikálás bibliográfiai adatainak feltüntetésével és kritikai jegyzetekkel ellátva. Így ha magukat az oklevélrészleteket továbbra is számos helyről kell összekeresni, de ez a keresés biztos jegyzék alapján gyors és pontos munkára támaszkodhatik, és a hiteles

seget illető kritikai apparátust kap. Sajnálatos hátrány maradt azonban, hogy a regeszták csak azokra az oklevelekre terjednek ki, amelyek a királyi kancellária bocsátott ki, a többi oklevéladó testület oklevelei hiányzanak közülük.

SZENTPÉTERY a megbízatás alapján évtizedek fáradságos munkájával végezte a ránehezedő feladatát, de munkáját be nem fejezhette. 1923-ban jelent meg a mű első kötetének első füzet, 1931-ben még két füzet, 1943-ban pedig a második kötet első füzet, s így a kritikai jegyzék 2300 oklevél regisztrálásával V. ISTVÁN haláláig, 1272-ig napvilágot látott. Kéziratának további, 1290-ig terjedő része publikálatlan maradt. SZENTPÉTERY kéziratának sajtó alá rendezésével a Magyar Történelmi Társulat a professzor halála után BORSA Ivánt bízta meg. Természetesen, mint ilyenkor mindig, kiderült, hogy a feladat sokkal nagyobb, mint az egyszerű sajtó alá rendezés. A tudomány haladásával, új adatok felbukkanásával párhuzamosan szükségessé vált a teljes forrásanyag új átvizsgálása, amihez nagy segítséget nyújtott az új szerkesztőnek, hogy az Országos Levéltár saját hatalmas diplomatikai gyűjteményén kívül mikrofilmen őrzi minden megtalálható oklevél szövegét, sőt számos olyant is, amelynek eredetije az elmúlt háborúban elpusztult. Ugyancsak át kellett dolgozni, egységesíteni a regesztákat, s kiegészíteni azzal az anyaggal, amelyet SZENTPÉTERY kézírata még nem tartalmazott. Jelentékeny gyarapodása az új kötetnek az előzőkhöz képest, hogy az oklevelek pecsétjére vonatkozó adatokat is közli. A mintaszerű regeszták magukban foglalnak minden személy- és helynevet (kivéve a határjárásokat), a szövegekben előforduló minden nem-latin szót és a gazdaság- és társadalomtörténeti szempontból jelentős adatokat. A regesztákon kívül 245 oklevél teljes szövege is közlésre került, olyan okleveleké, amelyeknek a szövege eddig publikálatlan volt, vagy pedig a második világháború után külföldi, tehát nehezebben hozzáférhető publikációban látott csak napvilágot. Fontos újításként kell elkönyvelnünk, hogy a regeszták az Országos Levéltár filmtáranak jelzeteit is mindenkor közlik, s így nagymértékben megkönnyítik az eredeti szövegek megtalálását. Gondos és alapos név- és tárgymutató egészíti ki a kötetet. Külön kell kiemelnünk a szerencsés tipográfiai megoldást és nem utolsósorban azt, hogy az előző füzetekkel szemben kötött alakban jelent meg a munkának ez a része. Kifogásként talán csak azt lehetne megjegyezni, hogy kár volt az előző részekkel ellentétben a regesztákban előforduló földrajzi nevek mai megfelelőit

csak a névmutatóban feltüntetni. Ez ugyan csökkenti a terjedelmet, a használatot mégis kissé megnehezíti. Ugyancsak sajnálattal kell elkönyvelnünk azt aényt, amin azonban az egész munka eddigi rendszerét tekintve úgy sem lehet változtatni, hogy a regeszták magyar nyelve miatt külföldi kutatók számára a magyar tudomány számára olyan nagy jelentőségű kiadvány nehezen használható, pedig a feladat megoldása nemzetközi mérettel mérve is mintaszzerű.

Remélhetőleg a kritikai jegyzék utolsó, befejező része (1290—1301), amelyre vonatkozólag SZENTPÉTERY a munkát meg sem kezdte, BORSA Iván tollából mielőbb napvilágot lát.

CSAPODI CSABA

Három exlibris-könyv. *5 × 5 exlibrist puugraviüris.* Koostanud Paul AMBUR. Tallin, 1961, Eesti NSV. Kunst. 79 l. — MALPIQUE, Cruz: *Filosofia amena do exlibris.* Braga, 1960, Pax. 139 l. — *10 metszet. A Kisgrafika Barátok Köre kiadványa a Lépseben megtartott VIII. Európai Exlibris Kongresszus tiszteletére.* [Bp.] 1961, K. B. K. 10 t. mappában.

Az exlibris kultuszának erősödését, az exlibrisgyűjtők táborának növekedését jelzi a világszerte egyre gyarapodó exlibrisirodalom. Az exlibris-könyvek és mappák világszerte — keleten és nyugaton egyaránt — a könyv egyre fokozódó szerepét és jelentőségét, valamint a bibliofiliának a tömegek közötti elterjedését hangsúlyozzák a modern ember életében.

Paul AMBUR, az észt exlibris kiváló szakértője és monografusa legújabb kiadványában (*5 × 5 exlibrist puugraviüris*) öt fiatal észt exlibrisgrafikust mutat be, művészenként öt fametszetű lap tükrében. Ez az öt grafikus (Richard KALJO, Esko LEPP, Väino TONISSON, Asta VENDER, Johannes JUHANOO) méltóképpen reprezentálja a modern szovjet—észt exlibrisgrafikát mind művészi színvonal és technikai kivitel, mind az exlibrist a szabad grafikától megkülönböztető ötletgazdagság és modern szimbolika szempontjából. E lapokat a szovjet grafika általános stílusjegyei: szigorú valóságlátás, heroikus munkaszeretet és derűs optimizmus jellemzik. A bemutatott észt exlibrisek távol állnak az absztrakt grafika öncélú, tartalom nélküli kuszaságától és a pesszimista életlátástól. Az öt művész közül Richard KALJO fametszetei egyenrangúak a legkiválóbb lengyel, belga és olasz fametszők műveivel, JUHANOO exlibrisei pedig frappáns munkaábrázolásaival tűnnek ki. A négy nyelvű bevezető rövid áttekintést ad a szovjet

és ezen belül az észt könyvkultúráról is, a bemutatott művészek ugyancsak négy nyelvű életrajzai pedig a művészettörténetesek részére szolgáltatnak egyébként nehezen felkutatható adatokat. Irigykedve állapítottuk meg a könyv kolofonjából, hogy a kis munka — 25 000 példányban készült!

Cruz MALPIQUE könyvét (*Filosofia amena do ex-libris*) örömmel forgathatja minden exlibrisgyűjtő és könyvbarát. Szellemes, csevegő stílusa az élőszó erejével hat, és a nemzetközileg is ismert tényeken és adatokon túl sok újat is nyújt az exlibris szerelmeinek. A könyv első fejezetében az exlibris lényegét magyarázza meg a szerző, és igen bőven kitér az exlibriseken gyakran szereplő, klasszikus és modern szerzőktől származó citátumokra, amelyek szerzői között a neves költőket éppen úgy megtalálhatjuk, mint a névtelen könyvbarátokat. Minden könyvet szerető ember örömmel tallózhat a kölcsönadott könyvek visszaadására figyelmeztető és a könyvtolvajt ádáz büntetésekkel fenyegető, elsősorban a portugál, spanyol és francia nyelveterről származó versikék között, amelyek tal elsősorban a kéziratok exlibrisek között találhatunk. MALPIQUE könyvének ez a része az általános könyvtörténet és a gyűjtés-pszichológia szempontjából is figyelmet érdemel. Az exlibris fajtáinak ismeretése, az exlibris rövid története (az első nyomtatott portugál exlibris D. Jorge de ALMEIDA [1531—1585] részére készült), az exlibrisgyűjtéssel kapcsolatos jó tanácsok, a jó exlibris és a tulajdonosa közötti kapcsolat kifejtése („autobiografikus exlibris”) mind mind értékes fejezetei a kitűnő papíron, gondos tipográfiával előállított könyvnek. A gazdag illusztrációs anyag jó áttekintést nyújt a modern exlibrisről világviszonylatban, és így annál sajnálatosabb, hogy a magyar illusztrációs anyag még a közepes átlagnak is alatta marad.

A *10 metszet* c. exlibris-mappa, az 1959-ben megalakult Kisgrafika Barátok Köre kiadványa a felszabadulás utáni korszak első exlibrispublikációja. A második világháború pusztításai nyomán a két háború közötti virágzó exlibris-élet csak nehezen tért magához; a régi gyűjtők és művészek közül sokan elpusztultak, utánpótlás pedig nehezen akadt. A tömegbibliofilia kifejlődése azonban az exlibris újbóli felvirágzását is meghozta, és ennek első, szerény kis megnyilvánulása ez a mappa, amely a VIII. Európai Exlibris Kongresszus tiszteletére készült. Ma is élő tiz legjobb exlibrisművésznünk ad benne hírt a világnak a magyar exlibris újjászületéséről (DRAHOS István, FERY Antal, MENYHART József, VARGA Máttyás, BORDÁS Ferenc stb.) —

sajnos nem mindig reprezentatív lappal. Bár hiányoljuk a mappából a benne szereplő művészek pár soros életrajzát (ez külföld felé sem lett volna rossz propaganda), mégis örömmel üdvözljük, mint az újjáéledt magyar exlibrisgrafika és gyűjtés első termékét. Reméljük, hogy a kis kiadványt a Kisgrafika Barátok Köre gondozásában még sok szép magyar exlibris-kiadvány fogja követni.

GALAMBOS FERENC

Tájékoztató az Országos Műszaki Könyvtár könyvtári szolgáltatásairól és használatáról.
Bp. 1961.

A füzet összeállítói nem tűztek ki nagy cílokat maguk elé. Nagyon helyesen szakítottak a korábbi tájékoztatók gyakorlatával, nem foglalokznak hosszú lapokon át a könyvtár alapításával, történetével, épületének leírásával. E tájékoztatókban gyakran elvész az olvasó, amikor átrágtta magát, a többnyire értékes, komoly tudományos felkészültséggel megírt történeti és könyvtártani fejezeteken, nem marad türelme az őt igazán érdeklő, a könyvtár használatát röviden ismertető fejezet elolvasására. Az OMK könyvtárszolgálatát szigorúan ragaszkodtak eredeti céljukhoz: csak az olvasó, s hozzá még a legtájékoztalanabb, könyvtárat nem látogató olvasónak akarnak segíteni, az ő első lépéseit egyengetik a könyvtárban.

A tömören, gondosan megírt szövegben egyetlen fölösleges mondat sincs. Minden sora valami újat, lényegeset közöl az olvasóval, végigkíséri, kalauzolja a könyvtári katalógusok, az olvasótermek első pillantásra bonyolultnak tűnő útvesztőiben. Megismerteti a beiratkozás „titkaival”, — azután „kézenfogva”, talán kicsit túlságosan is atyáskodva — elvezeti a látogatót a különféle katalógusokhoz, szakszerű, de teljesen érthető, a legjárátlanabb olvasó számára is világos módon mutatja be a katalógusok fajtáit és azok használatát. Végezetül az olvasótermek, a különféle szolgálatok (pl. fordítószolgálat) használatának leírása után a kölcsönzés feltételeit is elmagyarázza.

Ez a tájékoztató az olvasón túl, a tájékoztató könyvtáros munkáját könnyíti meg, mivel a benne szereplő „közérdekű” kérdéseket a legtöbb új olvasó felteszi a szolgálattevő reference-könyvtárosnak, így ennek ideje és tudása nem egyszer ezek elmagyarázásával fecsérlődik el.

Mint már említettük, a kis füzet első sorban a legegyszerűbb, legjárátlanabb olvasó számára készült, azonban a képzett könyvtáros is nagy haszonnal forgathatja. Átlapozása után sok érdekes, új dolgot

ismerhet meg az egyik nagykönyvtár munkájáról. A katalógusokról: betűrendes, decimális és tárgyszó katalógus áll az olvasó rendelkezésére. Az ETO alkalmazásánál nagy hagyományai vannak a könyvtárnak: a Fővárosi Könyvtár mellett az OMK vette át elsőnek az Egyetemes Tizedes Osztályozást. Helyes, hogy a kitűnő szakkatalógust tárgyszókatalógus egészíti ki. E két katalógusfajta szinte tökéletes kutatási lehetőséget nyújt az olvasónak. Mindezek mellett azonban még 6 betűrendes és 5 szakkatalógusuk van.

Különleges figyelmet fordít a Könyvtár a folyóiratokra, alaposan és szakszerűen feldolgozza az ezekben megjelent friss tudományos anyagot. „Kívánságkönyv”-vel eleven kapcsolatot tartanak az olvasó és a könyvtár között, így az olvasónak alkalma van hozzájutni a számára szükséges, egyéb anyagokhoz. Általában az egész könyvtári szolgálatot az olvasóval való legmesszebb menő gondoskodás jellemzi, elegendő, ha egyetlen példára a *díjmentes szakfordítói szolgálatra* hivatkozunk.

A füzet az olvasó, érdeklődő kérdéseire világos válaszokat ad, mi könyvtárosok azonban kissé hiányoljuk azt a kérdést, hogy az OMK a legmodernebb eszközökkel és módszerekkel dolgozó tudományos könyvtárunk, ahol elsőnek kerültek használatba a könyvtári munkát nagymértékben segítő gépi adatfeldolgozás módszerei. (A *Tájékoztató* a technika vívmányai között csupán a mikrofilm-leolvasót említi.)

E kérdésnek rövid és egyszerű összefoglalása, a Hollerith-rendszer ismertetése nemcsak a könyvtárost, hanem az olvasót is érdekelte volna.

LAKATOS ÉVA

Vasszinü égbolt alatt. Ezzel a címmel került ki a sajtó alól a Magvető kiadó gondozásában, MEGGYESI János összeállításában az 1932 és 1943 között — kisebb részben önálló könyvekben, nagyobb részben hírlapokban és folyóiratokban — megjelent magyarországi városzociográfiai tanulmányok válogatott gyűjteménye. A jól összeállított antológia már csoportosításával is a téma sokoldalúságára tereli a figyelmet: a főváros, annak városrészei, iskolázási, lakáspolitikai, egészségügyi viszonyai után a munkásosztály egyes csoportjai kerülnek a fényszóró fókuszába, majd a vidéki városok jellemzése s végül a városi munkásság kulturális helyzete, a művelődési monopólium sivár keretei között.

A könyv és főleg a sajtó történetkutatóját az érdekes gyűjtemény két szempontból kell hogy érdekelje.

Az első: egy sor frappánsan jellemző adat a könyvek és a sajtó kiadástörténetéhez a Horthy-korszakban, de főleg a könyvek és hírlapok olvasóinak és olvasásának kérdéseit megvilágító megfigyelés a gyűjtemény számos cikkében. A százezer lakossal bíró Ferencvárosban egyetlen könyvkereskedés sincs; 617 budapesti tanár egy kötetnyi könyvtárral sem rendelkezik; a középiskolai tanulók JÓKAI, GÁRDONYI, HERCZEG, DUMAS és az ifjúsági írók könyvei mellett ponyvaregényeket gyűjtenek, ha gyűjtenek. Pesten és vidéken, diákok és kisvárosi értelmiségiek között a *Függetlenség*, az *Új Nemzedék* és a *Pesti Hírlap* a legelterjedtebb újság. Hódmezővásárhelyen a *Nyugat* könyvkereskedésben sem található, — a kávéházakban külföldi újság annyi sincs, mint az első világháború előtt — igaz, hogy a városkörnyéki munkások 500 példányban járatják a *Népszavát*. És új olvasóréteget hoznak a szervezett ifjómunkások: ADY, KASSÁK, ILLYÉS, JÓZSEF Attila, GORKIJ, KATAJEV, TOLSZTOJ a kedvencei íróik.

A másik, talán az előbbinél is fontosabb ok, amiért a MEGGYESI János-féle antológiára fel kell figyelnie a könyv és a sajtótörténet kutatójának, abban rejlik, hogy ismeretlen vagy lappangó publicisztikai irodalmunk feltárásában (bár a gyűjtemény összeállítójának közvetlen célja nem ez volt) új utat tör. Az utóbbi években sorra jelennek meg a magyar múltból — sajnos aránylag csak kisebb részben a közelmúltból — haladó gondolkodású publicisták válogatott vagy teljes cikkgyűjteményei, BAJZA Józseftől és ZILAHY Károlytól kezdve ADY Endréig. Nos, a *Vasszínű égbolt alatt* esetében nem szerzői, hanem tárgyi szempontból válogatott publicisztikai írásokat kapunk. A leghaladóbb magyar publicisztika anyagából van merítve ez az ízelítő — olyan nevekkal, mint BALINT György, GEREPLYÉS László, MÓRICZ Zsigmond, NAGY Lajos, BOLDSZÁR Iván —, de érdekesek az ismeretlen (vagy a cikk megjelenése idején még ismeretlen) nevek is. Az utóbbiak felkeltik érdeklődésünket a *Népszava*, meg főleg a Kommunista Párt legális és illegális lapjaiban még ma is ismeretlenül rejtőző s talán nem kevésbé érdekes, színes, jellemző írások iránt. KENDE István, a mű egyik cikkének, amellettt előszavának írója is, helyesen állapítja meg, hogy az irodalom és a költészet jelentős hozzájárulása múltunk történelmének megismeréséhez és megértéséhez sajátos magyar jelenség. És talán még helytállóbb az a megállapítása, hogy a költők mellé — főleg a második világháború előtti másfél évtizedben — felsorakozik a tények megis-

merésének és megismertetésének egy új műfaja: a szociográfiai irodalom. A magyar író-szociográfusok — falukutatók s a kisebb számú, egyelőre még nem oly ismert városzociológusok — azonfelül, hogy új témával, új mondanivalóval lépnek fel, visszaadják irodalmunknak azt a kölesönt, amelyet a múlt század sajtójának előlegeztek nagy íróink, amikor a magyar újságírás műfaji és stílusbeli kvalitásait a mostoha politikai viszonyok szabta korlátok ellenére magasra emelték. Az irodalmi publicisztika történetében a szociográfus íróknak, népi és urbánus képviselőiknek egyaránt, fontos szerep kell hogy jusson. Egy ilyen irányú irodalomtörténeti (vagy sajtótörténeti) feldolgozáshoz is első lépést jelent a MEGGYESI-féle gyűjtemény.

Egyetlen szemrehányás érheti: ilyen perspektívába állítva bővebb is lehetett volna az anyag. Azt hisszük, megérdemelné, hogy egy második kötet is kövesse.

DEZSÉNYI BÉLA

A magyarországi héber nyomdahelyek bibliográfiája a Kirjáth Sepher-ben. A magyar nyomdatörténeti és bibliográfiai kutatás térképén e tudományágak születésétől terra incognita a magyarországi héber nyomda története és a héber könyv bibliográfiája. Nagy könyvszeteink is csak elvétve adnak egynéhány múról értesítést. Természetesen e hiányosságokat azzal indokolhatjuk, hogy ez ismeretlen területek feltárására csak olyan kutatók vállalkozhattak, akik jól bírták a héber nyelvet, ilyen pedig csak nagy ritkán akadt.

A Jeruzsálemi Héber Egyetem bibliográfiai folyóirata, a *Kirjáth Sepher* hasábjain az 1948. XXIV. évf. 3. számában jelentkezett P. J. HACHOEN: *A héber nyomda Magyarországon* című cikksorozatával. Bevezetőjében két forrásmunkára hivatkozik és megemlíti, hogy e tárgykörből tudomása szerint más mű nem jelent meg. Ez kiegészítendő BALOGHY István: *A Magy. Kir. Egyetemi Nyomda termékeinek címjegyzéke*. Bp. 1882, és BETTELHEIM: *Samu: Pozsonyi nyomtatványok. Hebraica és Judaica*. Pozsony, 1933. művekkkel. (Egy közeljövőben megjelenő tanulmány részletesen tárgyalja a héber könyv hazai bibliográfiáit.)

P. J. HACHOEN cikksorozatának első része felöleli az ungvári, a munkácsi és a paksi héber nyomdák történetét és termékeik bibliográfiáját. Az egyes városokról rövid ismertetést találunk a cikkek bevezetőjében, amely a külföldi kutatók számára íródott. Nyomdatörténeti ismer-

tetés vezet be az egyes tanulmányokat, majd évek szerint, éveken belül pedig a héber betűrend sorrendjében következnek a könyvek analitikus címléírásai. Az egyes városok anyagát szerző-, illetve címmutató zárja be.

A sorozat első cikke az ungvári héber nyomdával foglalkozik. (L. 1948. Vol. XXIV. No. 3—4.) Ungvárott az első héber nyelvű nyomdász Karl JAEGER volt. A betűket egy EISENSTADT nevű ungvári ember adta bérbe, ő Bécsből hozatta azokat. A nyomda 1865-től 1878-ig működött. HACOEN ebből az időszakból 44 művet ismert. N. BEN-MENACHEM hozzászólásában három, eddig ismeretlen művet tesz közzé. (L. Vol. XXV. No. 3.) Kiegészítette még Ch. LIEBERMANN néhány mű feltárásával. (L. Vol. XXVII. No. 1.) Az OSzK gyűjteményében található két további ungvári hebraica: *széfer Amárot t'horot ál hilhot mikváot*. Ungvár, 1939—1940, Gellis. 32 l. 8°, és *Luáh Jerusálmí*. Ungvár, 1940, Gellis. 41 l. 12°. Igaz ugyan, hogy a szerző megemlíti a továbbiakban, hogy 1926-ban újjáalakult a nyomda Sz. GELLIS vezetésével, de a fenti műről sem ő, sem a kiegészítők nem tesznek említést. Ch. LIEBERMANN véleménye szerint Sz. GELLIS már 1919-ben nyomott héber könyvet Ungvárott.

P. J. HACOEN sorozatának második részeként a munkácsi héber nyomdával foglalkozik. (L. Vol. XXV. No. 3.) A munkácsi egyike a legtermékenyebb magyarországi héber nyomdáknak. Sajtója alól több mint 500 mű látott napvilágot. Ez azzal magyarázható, hogy Munkács a múlt század 70-es éveitől jelentős vallási központtá lépett elő. Természetesen itt is — mint az ungvári nyomdánál — csak az 1919-ig, illetve az 1939-től 1944-ig terjedő időszak termékeit számítjuk hungaricának.

A munkácsi héber nyomdát 1871-ben BLEIER Pinchász alapította. Halála után rövid ideig özvegye folytatta munkáját. (L. Vol. XXVII. No. 4. Ch. LIEBERMANN kiegészítése.) Később veje, KOHN Jákob vette át a nyomda vezetését, ekkor a vállalat neve is megváltozott, és 1898-ig BLEIER és KOHN néven működött. Ebben az évben valószínűleg, az özvegy halála után, KOHN társult KLEIN Menáchemmal, ez a nyomda nevében is változást okozott. Ők, KOHN és KLEIN néven dolgoztak tovább. 1902-ben két társvállalkozó: KÁHN és FRIED vette meg a nyomdát, ezért a továbbiakban KÁHN & FRIED szerepelt a kiadványok impresszumában. Tíz évig volt a tulajdonukban a műhely, 1912-ben MEISELS Dávid vette át a vezérést. Ő nem sokkal később társult GARTENBERG Chájjimmal. Működésük nagyobb-

bik része érdeklődésünkön kívül esik. P. J. HACOEN adatai szerint (L. Vol. XXV. No. 3.) a munkácsi nyomdában 341 művet nyomtak, amelyek hungaricák. Ch. LIEBERMANN kiegészítése, amely két magánkönyvtár anyagára támaszkodik (L. Vol. XXVII. No. 2—3.), 67 tétellel bővíti az anyagot. A nyomdatörténeti részhez is újabb adatokat szolgáltat: BLEIER özvegye 1900—1901-es években önállóan dolgozott, szerinte 1913-tól Haladás volt a hivatalos neve a nyomdának. Megjegyzi még, hogy MEISELS keresztnéve nem Dávid, hanem Dov, és működésének kezdete 1904. Társulása GARTENBERG Chájjimmal 1911-ben történt. (L. Vol. XXVII. No. 4.)

N. BEN-MENACHEM hozzászólásában számos adattal gyarapítja ismereteinket (L. Vol. XXVI. No. 2.). 41 ismeretlen hungarica tételt ismert, amelyek között a nyomda működésének korai szakaszából is szerepel jó néhány. A jöszemű bibliográfus megjegyzéseiből kiténik, hogy a P. J. HACOEN által közölt anyagban nem munkácsi illetőségű tételek is helyet kaptak. A nyomdatörténeti rész kiegészítésével értékes munkát végzett. Szerinte BLEIER 1890-ig vezette a nyomdát, a KÁHN & FRIED vállalkozás működését 1918-ig jelzi. MEISELS nem vette át a műhelyt 1912-ben, mint azt P. J. HACOEN állítja, hanem új nyomdát alapított még az 1910-es évek elején. Megjegyzi, hogy a nyomda társtulajdonosa volt rövid ideig GARTENBERG. A Nekudah néven működő vállalkozás, melynek alapítása 1928-ban történt, 1938-ban a tulajdonos kivándorlásával feloszlott. A nagyobb jelentőségű Grafia nyomda sajtója alól 1928-tól 1942-ig kerültek ki héber nyomtatványok. Végül két kisebb vállalkozásról is említést tesz, nevezetesen a GRÜNSTEIN Mór-féle nyomdát említi, amely 1896-tól működött, és a TEICHMANN Sándor által vezetett kis műhely munkájáról szól.

A paksi héber nyomda történetével s kiadványainak bibliográfiájával P. J. HACOEN sorozatának harmadik részeként foglalkozik. A nyomda alapítási éve 1884. Az első tulajdonos ROSENBAUM Izsák, ő 1888-ig vezette a műhelyt. Halála után fia, ROSENBAUM Méir tulajdonába ment át, ő 1918-ban nyomatta utolsó könyvét.

P. J. HACOEN 165 paksi nyomtatványt ismer. (L. Vol. XXVIII. No. 2—3.) Ch. LIEBERMANN, aki kiegészítéseivel eddig is értékes munkát végzett, itt is a szerző segítségére siet (L. Vol. XXX. No. 3—4.): 20 további mű adatait közli. A tulajdonosok sorrendjébe betoldja ROSENBERG Mordechájt, akinek működése az alapító halála után kezdődött.

A bevezetőben említett három nyomdahely anyagának feltárása után a szerző a pozsonyi héber nyomda anyagával jelentkezik. (L. Vol. XXXI. No 2.) Pozsonyban a szükségletek már a század elején megkivánták a héber nyomda megalapítását, de nem volt vállalkozó, aki versenyre mert volna kelni a bécsi Anton SCHMIEDT jól felszerelt műhelyével. Végül is maga SCHMIEDT megvette 1833-ban SCHNISCHEK pozsonyi nyomdáját, és ott berendezett egy héber részleget. E részleg SCHMIEDT fiának vezetésével gyümölcsöző munkát végzett 1849-ig. Ekkor a vezetést Heinrich SIEBER vette át, aki 1861-ig dolgozott. Örökösai 1872-ig irányították a vállalatot. 1872-től a NIRSCHEY [?] testvérek tulajdonába ment át a műhely.

1876-ban új nyomda létesült a városban, amely Otto KETTERITS, vagy KETTERITS és ZIMMERMANN néven működött. A legjelentősebb vállalkozás Löwy és ALKALAY nevéhez fűződik, akik 1877-ben kezdték működésüket. Később ALKALAY lett a tulajdonos, és ő 1919-ig dolgozott.

1890-től 1893-ig még egy kis nyomda dolgozott, amelynek tulajdonosa BICK Ábrahám volt. Ő eleinte csak saját művei kiadására szorítkozott, később azonban más szerzők műveiből is adott ki. A LICHTENFELD-féle nyomda az első világháború után alakult, s az 1943–1944-es évekig működött.

A pozsonyi héber nyomdák 1919-ig terjedő időszakából P. J. HACHEN 308 művet ismer. N. BEN-MENACHEM kiegészítésével ez 327-re emelkedik. (L. Vol. XXXIII. No 4.)

P. J. HACHEN sorozatának címe alatt az ötödik rész N. BEN-MENACHEM tollából jelent meg. Témája a felsővisói héber nyomda. (L. Vol. XXXII. No 1.) A felsővisói héber nyomdát 1896-ban alapította SCHIFMANN Eliezer. 1900-ban meghalt; ekkor sógora, HOROVITZ Matitjahu vette át a nyomda vezetését. Ő tökéletesítette a berendezést, és megkezdte a héber és egyéb nyelvű könyvek és folyóiratok rendszeres kiadását. A szerző bibliográfiájában hungarica tévelt nem közöl. Ezzel záródik a magyarországi héber nyomdák feldolgozásának sora.

Új, hungarica vonatkozásokban gazdag sorozat indult a *Kirjath Sepher* Vol. XXXIII. No 3. füzetében *A héber nyomda Erdélyben* címmel. Szerzője J. J. COHEN, aki módszereiben az előttünk ismert rendszerben dolgozza fel anyagát. Bevezetőjében történelmi visszpillantást ad az erdélyi városokról, majd rátér a nyomdahelyek ismertetésére. Húsz várost sorol el, amelyeket jelentőségük szempontjából

rangsorol. Első helyen kiemeli a máramarosszigeti héber nyomdát, de nem foglalkozik vele részletesen, mert a város nyomdájáról időközben megjelent N. BEN-MENACHEM kimerítő tanulmánya a *Mészifrut Jiszráél b'Hungarijá* című kötetben. J. J. COHEN a színérváraljai nyomdát ismerteti cikksorozatának első tagjaként.

A héber nyomdát 1904-ben alapította WIEDER Jakab. E nyomda működésének záróéve 1943. E négy évtized alatt a szerző adatai szerint 29 hungarica hagyta el a nyomda sajtóját. Az OSZK birtokában levő két további mű: *széjer Mááne lason*. Színérváralja, 1942. Wieder. és *Tikun kláli*. Színérváralja, 1943, Wieder.

A sorozat következő cikkének témája a szatmári héber nyomda. (L. Vol. XXXIV. No 4.) E nyomda megalapításával elsőnek KLEIN Izrael kísérletezett 1903-ban. Egy folyóiratot adott ki, de működése nem volt hosszúéletű. Egy év sem telt el és BARAS Ábrahám és ÖSTERREICHER Menáchem megvásárolta a műhelyt. Vezetésük mellett működött a nyomda 1908-ig. 1908-ban SCHWARZ Zéév alapított egy másik nyomdát a városban. A következő évben csatlakozott SCHWARZHOZ a BARAS-ÖSTERREICHER cég szedője, KLOSNER Méir. Három munkással dolgoztak, így nem vehették fel a versenyt a többi magyarországi nyomdával. A városon belüli versengés is felőrölte erejüket, ezért kénytelenek voltak leállni a munkával. Egyedül KLOSNER Méir maradt nyomdász, ő Tiszasszászfalun folytatta mesterségét. Nagyobb nyomda csak 1921-ben kezdte munkáját a városban, HIRSCH Méir vezetésével, aki a német megszállás napjáig tevékenykedett. 1913-ig a szerző 25 művet közöl. Az 1939–1944-es évekből további 21 hungaricát. (L. Vol. XXXV. No 1.)

E nyomdahelyek és a további héber sajtók bibliográfiája nehéz feladat elé állítja a kutatót. A kiegészítések száma egyre nő, és a munka során felmerült kérdések nagy része még válaszra vár. Ilyen kérdés pl. az annotáció fordításának kérdése a megfelelő magyar kifejezések hiánya miatt. Az átírás mikéntje is megoldásra vár. A fent közölt kiegészítések egy később részletesen kidolgozásra váró transzliterációs szabályzat előhírnökeként jelentkeznek. A magyar könyvészet és nyomdatörténet kutatóinak nagy segítséget fog jelenteni a *Kirjath Sepher*ben eddig megjelent cikksorozat. Remélhetőleg folytatódni fognak a publikációk, és anyaguk felhasználásával teljessé válhat a magyarországi hebraica bibliográfiája, melynek összeállítását most végzi az OSZK Gyarapítási Osztálya.

DÁN RÓBERT

Helyreigazítás

A *Magyar Könyvszemlének* az 1960. június 13—14-i könyvtártudományi ankét-ról kiadott különszáma az ankét hozzászólásait is közölte. A hozzászólások rövidített formában jelentek meg, a rövidítést nem a *Magyar Könyvszemle* szerkesztősége, hanem az ankét rendezői végezték.

Az így közreadott szöveg ellen kifogás érkezett HAVASI Zoltán elvtársnak, a Szege-di Egyetemi Könyvtár igazgatójának részéről, akinek az ankéten előadott felszólalásából egy hosszabb rész maradt ki. A kimaradt részt az alábbiakban közöljük. Ezzel a közléssel egyszersmind a *Magyar Könyvszemle* szerkesztősége az ankét vitáját a maga részéről befejezettnek tekinti.

*

A napirenden levő témák megismerésének folyamatában, tudományos elemzésében célszerű lenne alkalmazni az eleven szemlélet, az elvont gondolkodás és a gyakorlati próba módszerét.

Nem akarok a szavakkal játszani, de eleven szemléletre van szükség, ha szemlélet akarunk tartani a feladatok felett, elvont gondolkodás szükséges a tartalmi kérdések megvitatásához és gyakorlati következtetésekre kell jutni a gyakorlati kutató munka, lényegében a gyakorlati könyvtári munka fejlesztése érdekében.

Ha a három elhangzott referátumot meg akarjuk ítélni, meg kell állapítanunk, hogy mindháromra az eleven szemlélet (itt az eleven szó más értelemben szerepel) volt a jellemző. KOVÁCS Máténál senki sem tudta volna frappánsabban indokolni az országos tudományos távlati terv 86. pontját. LÁZAR Péter előadása eleven volt még abban is, hogy szemléltető módon, ábrákkal juttatta kifejezésre az ő álláspontját, és előadása második részében színvonalasan igyekezett rádöbenteni a kutatógárdát a ráváró követelményekre. SEBESTYÉN Gézától megszoktuk, hogy olyan friss és fogékony minden új könyvtári módszer iránt; a könyvtári munka új vonásaiban közöttünk senki sem tájékozottabb nálánál.

Ha a jelenlegi helyzet és a feladatok

felett szemlélet tartunk — bizonyítandó a történeti szemlélet és módszer szükségességét — előbb rövid történelmi visszapillantást kell tennünk.

Nem is száz, csak mintegy ötven évre megyek vissza. Utalni kell arra, hogy a magyar könyvtártudomány, a szocialista könyvtártudomány alapjait SZABÓ Ervin rakta le. Nagyon jó, hogy nekünk ilyen hagyományunk van, de sajnálatos, hogy ezt mi a felszabadulás után közvetlenül nem tudtuk tovább fejleszteni. Mi vetette fel a felszabadulás után szakmánk tudományos megalapozásának szükségességét? A könyv, a könyvtár megnövekedett társadalmi szerepe és a könyvtáros megnövekedett társadalmi szerepe. Főleg a könyvtárosképzés megalapozásának kényszerítő körülményei serkentették a könyvtárosokat arra, hogy tudományos alapvetésbe kezdjenek. Maga a könyvtári munka az elméleti munka hiányában, vagy annak ellenére fejlődött. Akár a könyvtári munka, a könyvtárügy fejlesztéséből, akár a könyvtárosképzés megalapozásából merült fel az elméleti munka szükséglete, mindig valamelyik könyvtári műhelyből indult ki a kezdeményezés. Tehát a gyakorlatból. SZABÓ Ervinék idején a Fővárosi Könyvtár gyakorlati kérdéseiből fejlesztették ki az elméletet, azután a felszabadulás után a Széchényi Könyvtár volt az a bázis, ahol — a könyvtárosképzés szükségességéből adódóan — megindulhatott a tudományos munka, valamint a budapesti Egyetemi Könyvtár és a debreceni Egyetemi Könyvtár voltak a műhelyei a könyvtártudományi kutatásoknak.

Ma azt konstatálhatjuk, hogy a könyvtári munka továbbfejlesztésén, a könyvtárügy építésén fáradozók és a könyvtárosképzésért felelős személyek törekvése egybevág, tehát a két vonal így találkozik. Ez rendkívül örvendetes. Hisz ha felismerjük, hogy korunkban a különböző tudományágak együttműködése, a komplex kutatások megszervezése egyre inkább előtérbe kerül, hogyne ismernénk fel a saját szakmánkon belüli összefogás követelményét. Mondom, örvendetes e két vonal találkozása.

Sajnálatos azonban — bár jól megértem ennek az anekdotának a célkitűzését, azt hogy a könyvtártudományi kutatások alatt kifejezetten a könyvtári munka elméleti kérdéseinek kidolgozását értjük —, hogy az Akadémia Könyvtártudományi Bizottsága nem adta nevét és közreműködését ehhez az anekdotához. Sajnálatos, hogy itt ma a könyvtárakban folyó kutatómunkát szűkebb értelmezésben tárgyaljuk. Ha a kutatómunkáknak ezt a kettéválasztását látjuk, arra a következtetésre jutunk, hogy ami az Akadémia Könyvtártudományi Bizottságának cégére alatt folyik, nem ugyanaz, mint amit most itt kutatómunka gyanánt tervezünk.

Pedig mindenképpen kívánatos lenne a könyvtárakban folyó egyéb kutatásokat az itt tárgyalt kutatási témákkal egységben vagy összefüggésben látni. A tudományok mai specializálódása a tudomány atomizálásával fenyeget. Ennek ellensúlyozására állandóan fel kell tárunk az összefüggéseket egy-egy tudománycsoporton belül és továbbmenőleg az egész tudományon belül. A tudományok belső összefüggéseken alapuló osztályozása, rendszerezése nemcsak áttekintést tesz lehetővé, hanem ahhoz is hozzásegít, hogy szorosabbra fűzzük a kapcsolatokat az egyes tudományok és a tudományok művelői között. Lehetséges, hogy a könyvtárosoknak ebben valami szerepe lehet, persze csak akkor, ha maguk is művelik a tudományt, ha felfegyverzik magukat tudománytörténeti, tudományelméleti, tudományrendszertani, tudomány módszertani ismeretekkel. Hangsúlyozom, hogy a tudományok belső összefüggéseim alapuló rendszer kellene feltárunk. Senki ne vállalkozzon közülünk a

könyvtártudomány helyének valami formális, logikai rendben történő meghatározására. Azonban az az igény, hogy a különböző tudományok közötti belső összefüggéseket látni kell, az indokolt, mert a mi tudományágunkon belül kialakítandó szisztémát a más tudományágakkal való kapcsolatok felismerése nélkül nem tudjuk kidolgozni. Ez tehát az egyik irány, amelyet elméleti munkálkodásunk során szem előtt kell tartani.

A másik kérdés: a mi tudományunk művelésének a mikéntje. Szocialistává fejlődő viszonyaink között a tudomány művelésének általánosabb, szélesebb értelmezést kell adni. A művelődéspolitikai irányelvek nyomán nem helytelenül állapítottuk meg, hogy a szocialista kultúrát lényegében a dolgozó tömegek alakítják, hozzák létre. Valami ilyenre gondolok, amikor a tudomány alakulására befolyásolólag ható tényezőket említtem. Való igaz, hogy a mi tudományunk alakulására is befolyással van a tömegek kulturális fejlődése és tevékenysége. A tömegek igényeket vetnek fel, sőt alkotó módon járulnak hozzá elméleti kérdéseink tisztázásához. A dolgozó tömegek kulturájuk emelkedésével befolyásolják a tudományos munka igényességét és színvonalát. Ez a másik irány, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagynunk elméleti munkálkodásunk közben.

A könyvtárosoknak egyfelől a legmagasabb elvi szinten folyó akadémiai munka, másfelől a dolgozó tömegek irányába ható és a dolgozó tömegektől inspirált munka távlataiban kell megtalálniuk helyüket és szerepüket.

HAVASI ZOLTÁN

TARTALOM

<i>Kőhalmi Béla</i> : Retrospektív nemzeti bibliográfiánk 1473—1920-ig — Unsere retrospektive Nationalbibliographie (1473—1920).....	1
<i>Mezey László</i> : A budapesti Egyetemi Könyvtár VIII. századi Beda-töredéke — Two Fragments of the Vita rhythmica Cuthberti by Beda Venerabilis...	18
<i>Scheiber Sándor</i> : Középkori héber kéziratok Magyarország könyv- és levéltárainak bekötési tábláiban — Mitteralterliche hebräische Handschriften in Einbandstafeln ungarländischer Bibliotheken und Archiven	25
<i>Szilágyi János</i> : Adalékok a szociáldemokrata könyvkiadás történetéhez a két világháború között — Sozialdemokratischer Verlag in Ungarn zwischen den zwei Weltkriegen	41

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Klaniczay Tibor</i> : Vita a könyv margóján	52
<i>V. Kovács Sándor</i> : Ábrahámfi Miklós verse egy ismeretlen Hungaricumban.....	55
<i>Herepei János</i> : Hogyan nevezzük Tótfalusi Kis Miklóst?	57
<i>Arady Kálmán</i> : Régi magyar emlékezlirisek	59
<i>Kozocsa Sándor</i> : A magyar nemzeti bibliográfia kezdetei (1792—1818).....	67
<i>Reza Dezső</i> : A könyvek ára a XIX. század első felében.....	74
<i>Bisztray Gyula</i> : Arany János „Koszorú”-jának olvasóközönsége	75

FIGYELŐ

<i>Pálvölgyi Endre</i> : Kurrens szakbibliográfiánk helyzete	82
<i>Sziklay László</i> : A Szakbibliográfiai Munkabizottság Társadalomtudományi Szekciójának vitája.....	89
<i>Radó György</i> : A Szovjetunió nyelveinek átírási kérdéseire	93
<i>P. Nagy Leopoldina</i> : Az ETO legújabb fejlesztése a 91-es szakban	96

HÍREK

<i>Dr. Scheiber Mária</i> 1898—1961 (<i>Zoltán József</i>) — <i>Dr. Szekeres Margit</i> 1911—1961 (<i>Kozocsa Sándor</i>) — Nemzetközi konferencia a katalógizálási szabályok egységesítése tárgyában — Az 1961. évi irodalmi Nobel-díjas: <i>Andrić Ivo</i> (<i>d. gy.</i>) — Nyugati könyvárverések (<i>Nagydiósi Gézáné</i>) — Keleti irodalmi és művészeti antológia (<i>N.</i>) — Meyers Neues Lexikon (<i>N.</i>) — Könyvművészeti kiállítás az Iparművészeti Múzeumban (<i>J. Hajdu Helga</i>) — Három új szótár — Megjelent a Helyesírási Tanácsadó Szótár	97
--	----

SZEMLE

<i>Studii și cercetări de bibliologie</i> (Ism. <i>Tóth András</i>)	103
<i>Funke, Fritz</i> : <i>Buchkunde</i> (Ism. <i>Wittek Lászlóné</i>)	104
<i>Szilágyi János</i> : A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között (Ism. <i>Nyilas Márta</i>)	104
<i>Benda Kálmán</i> — <i>Irinyi Károly</i> : A négyszázéves debreceni nyomda (Ism. <i>Holl Béla</i>)	105
<i>Kuznecov, I.</i> — <i>Matvienko, Sz.</i> : <i>Gazeta Szocialdemokrat</i> (Ism. <i>F. Wendelin Lidia</i>)	108
A legújabb csehszlovák Comenius-bibliográfiák szemléje (Ism. <i>Bakos József</i>)....	109
<i>Laurence, Dan H.</i> : <i>Robert Nathan</i> (Ism. <i>K. B.</i>)	112
<i>Fisher, Irving Norton</i> (Ism. <i>K. B.</i>)	112
A Román Akadémiai Könyvtár kurrens marxista cikkbibliográfiája (Ism. <i>Rózsa György</i>)	112
<i>Ghid de documentare în științele naturii și științele aplicate</i> (Ism. <i>Dörnyei Sándorné</i>)	113
<i>Indeks madjalah ilmiah 1960</i> (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	113
<i>Szathmári István</i> : A magyar stilisztika útja (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>).....	114
<i>Fröhner, Rolf</i> : <i>Das Buch in der Gegenwart</i> (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	115
<i>Aus verbotenen Büchern</i> (Ism. <i>K. Markovits Györgyi</i>).....	116
Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke (Ism. <i>Osapodi Osaba</i>)....	117
Három exlibris-könyv (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	118
Tájékoztató az Országos Műszaki Könyvtár könyvtári szolgáltatásairól és használatáról (Ism. <i>Lakatos Éva</i>)	119
Vasszínű égbolt alatt (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	119
A magyarországi héber nyomdahelyek bibliográfiája a Kirjath Sepherben (Ism. <i>Dán Róbert</i>).....	120
Helyreigazítás.....	123

Ára: 20,— Ft

Előfizetés egy évre 60,— Ft

TABLE DES MATIERES

<i>B. Kőhalmi</i> : Bibliographie nationale retrospective hongroise pour les années 1473—1920 (Avec résumé en allemand)	1
<i>L. Mezey</i> : Fragments des manuscrits du VIII ^e siècle de Beda Venerabilis conservés à la Bibliothèque Universitaire de Budapest (Avec résumé en anglais)...	18
<i>S. Scheiber</i> : Manuscrits hébreux du moyen âge retrouvés dans les reliures des bibliothèques et archives de Hongrie (Avec résumé en allemand).....	25
<i>J. Szilágyi</i> : Contributions à l'histoire de l'édition social-démocrate en Hongrie entre les deux guerres mondiales (Avec résumé en allemand).....	41

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>T. Klaniczay</i> : Notations en marge d'un livre de polémique religieuse du XVI ^e siècle	52
<i>S. V. Kovács</i> : Un poème de Miklós Ábrahámfi dans un Hungarica inconnu....	55
<i>J. Herepei</i> : Quelle est la forme authentique du nom de Miklós Tótfalusi Kis?...	57
<i>K. Arady</i> : Anciens ex-libris hongrois	59
<i>S. Kozocsa</i> : Les débuts de la bibliographie nationale hongroise (1792—1818)....	67
<i>D. Rexa</i> : Les prix de livres en Hongrie pendant la première moitié du XIX ^e siècle	74
<i>Gy. Bisztray</i> : Les lecteurs de l'hebdomadaire littéraire „Koszorú”, rédigé par le poète János Arany	75

CHRONIQUE

<i>E. Pálvölgyi</i> : L'état actuel des bibliographies périodiques spécialisées hongroises	82
<i>L. Sziklay</i> : L'activité de la Section des sciences sociales de la Commission de Bibliographie Spécialisée la de la conférence bibliographique à Gödöllő en septembre 1961	89
<i>Gy. Radó</i> : Nouveaux aspects des problèmes de la translittération des langues des peuples de l'Union Soviétique	93
<i>L. P. Nagy</i> : Le développement du groupe 91 de la CDU	96
<i>Nouvelles</i>	97

COMPTES RENDUS CRITIQUES

Studii și cercetari de bibliologie (<i>A. Tóth</i>)	103
Funke, Fritz: Buchkunde (<i>É. Wittek</i>)	104
Szilágyi János: A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között (<i>M. Nyilas</i>)	104
Benda Kálmán—Iryni Károly: A négyszázéves debreceni nyomda (<i>B. Holl</i>)....	105
Kuznecov, I.—Matvienko, S.: Gazeta Szocial-demokrat (<i>L. F. Wendelin</i>)	108
Bibliographies Tchecoslovaques sur Comenius (<i>J. Bakos</i>)	109
Laurence, Dan H: Robert Nathan (<i>B. K.</i>)	112
Fisher, Irving Norton (<i>B. K.</i>)	112
Bibliographie périodique des articles de périodiques marxistes publiée par la Bibliothèque de l'Académie de Roumanie (<i>Gy. Rózsa</i>)	112
Ghid de documentare în științele naturii și științele aplicate (<i>H. Dörnyei</i>).....	113
Indeks madjalah ilmiah 1960 (<i>B. Dezsényi</i>)	113
Szathmári István: A magyar stilsztika útja (<i>B. Kőhalmi</i>)	114
Fröhner, Rolf: Das Buch in der Gegenwart (<i>M. Takács</i>)	115
Aus verbotenen Büchern (<i>Gy. Markovits</i>).....	116
Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke (<i>Os. Osapodi</i>)	117
Három exlibris könyv (<i>F. Galambos</i>)	118
Tájékoztató az Országos Műszaki Könyvtár könyvtári szolgáltatásairól és használatáról (<i>É. Lakatos</i>)	119
Vasszínű égbolt alatt (<i>B. Dezsényi</i>)	119
Imprimeries de livres hébreux en Hongrie (<i>R. Dán</i>)	120
Rectification	123